

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

QARSHI DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

MEHNAT TA'LIM KAFEDRASI

Abdiyeva Laylo

5112100-Mehnat ta'lism yo'nalishi bo'yicha bakalavr darajasini olish uchun

**“KASBGA YO'NALTIRISH O'QUV METODIKA KABINETINI
JIHOZLASH VA USLUBIY ISHLARNI TASHKIL ETISHDA
INNOVATSION TEXNOLOGIK YONDASHUV”**

mavzusida yozgan

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar: p.f.n., dots. E.J.Turdiyev

“Himoyaga tavsiya etildi”

Fakultet dekani:

_____ dots. Sh. Nurillayeva

“ _____ ” 2016 yil

Qarshi 2016

MUNDARIJA

	KIRISH.....	3
I -BOB	O'QUVCHI YOSHLARNI KASB TANLASHGA	5
	YO'LLASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	
1.1	Kasb tanlashga yo'llashga tizimli yondashuv.....	5
1.2	O'rta umumta'lim maktablarida kasb tanlashga yo'llash ishlarining mazmuni.....	11
1.3.	Kasb tanlashga yo'llashda mакtab o'quv metodik kabinetining o'rni.....	19
II.BOB	KASB YO'NALTIRISH O'QUV – METODIK KABINETINI	22
	JIHOZLASH VA USLUBIY ISHLARNI TASHKIL	
	ETISHGA INNOVATSION TEXNOLOGIK	
	YONDASHUV.....	
2.1.	Kasb tanlashga yo'llash kabinetini jihozlash va unga quo'yiladigan talablar	22
2.2.	O'quv –metodik kabinet mudirining vazifalari va uslubiy ishlarni tashkil etish.....	35
2.3.	O'quv –metodik kabinetda axborot fondini vujudga keltirishda zamонавиу texnika vositalarni foydalanish.....	40
	XULOSA	55
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	56

KIRISH

Mavzuning dolzarbliji Respublikamizda yoshlarga ta’lim-tarbiya berish, ularni barkamol avlod qilib voyaga etkazish masalasi davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan bir vaqtida ularni istqbolli kasblarga yo‘naltirish muhim muommolardan biri hisoblanadi.

Mustaqillikning dastlabki kunlaridayoq taraqqiyot yo‘lini belgilashda yoshlarning kasb tanlashga alohida ahamiyat berar ekan, “Biz haqiqatdan ham qashshoqlik va qoloqlik kishanidash qutilmoqchi bo‘lsak, yoshlarni istiqbolli kasblarga yo‘llash bilan jiddiy shug‘ullanishimiz va ularni zamonaviy kasblarni egallahlarida yordam berishimiz lozim. Bu ishda xasislik yaramaydi” – deb ta’kidlagan [1].

Yoshlarni kasb tanlashga yo‘llash murakkab jarayon bo‘lib, uni ijtimoiy – iqtisodiy, psixologik, fiziologik, ta’lim-tarbiya va tashkiliy-uslubiy muammolarning majmui sifatida qarash mumkin. Hayotda o‘z o‘rnini topa olish, ongli ravishda kasb tanlash, unga moslashish, kasbiy mahorat malakalarini va madaniyatini egallah hamda mehnat resurslardan unumli foydalanish kabi masalalar inson hayotida muhim o‘rin tutadi.

Kasb tanlashga yo‘llashni amalga oshirishga oila, məktəb, maxalla, jamoatchilik va ishlab chiqarish korxonalari ishtirok etadi. Bu borada ta’lim maktablarining o‘rni beqiyosdir.

O‘rta umumta’lim maktablarida o‘quvchi-yoshlarni fanlardan chuqur bilim olishlari, bilan bir qatorda ularga insonparvarlik, vatanparvarlik, mehnatga va mehnat kishisiga xurmat ruhida tarbiyalash hamda ongli ravishda kasb tanlashlariga amaliy yordam beriladi.

O‘quvchilarni kasb tanlashlariga yo‘llashda turli xil tashkiliy shakllarda usullardan va vositalardan foydalaniladi. Kasb tanlashga yo‘llash jarayonini kuzatish va shu sog‘aga tegishli ilmiy-pedagogik adabiyotlarni o‘rganish, taxlit qilish shuni ko‘rsatadiki, kasbga yo‘naltirish ishlarini tashkil etishda o‘quv – metodik kabinetlarini tashkil etish va ularni jihozlash hamda kabinet

uslubchisining faoliyati etarli darajada ishlab chiqilmagan.

Shuni nazarda tutgan holda biz bitiruv malakaviy ishimizni “o‘rta umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish o‘quv-metodika kabinetini jihozlash va uslubiy ishlarni tashkil etishda innovatsion texnologik yondashuv” deb deb nomladik.

Bitiruv ishimizning maqsadi: Kasbga yo‘naltirish o‘quv-metodika kabinetini jihozlash va uslubiy ishlarni tashkil etishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Qo‘yilgan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni belgilab oldik.

1. O‘quvchi yoshlarni kasb tanlashga yo‘llashning ilmiy nazariy asoslarini o‘rganish.
2. Kasbga yo‘naltirishda o‘quv-metodika kabinetining o‘rnini aniqlash.
3. Kasbga yo‘naltirish kabinetini jihozlash va unga qo‘yiladigan talablarni taxlil qilish.
4. O‘quv metodika kabineti mudirining vazifalari va uslubiy ishlarni tashkil etish.
5. O‘quv-metodika kabinetida zamonaviy axborot, innovatsion texnika vositalaridan foydalanish.

Bitiruv malakaviy ishimizning ilmiy-uslubiy yangiligi: Kasbga yo‘naltirish o‘quv-metodik kabinetini jihozlash va uslubiy ishlarga tashkil etishga tizimli yondashuv, yangi zamonaviy texnika vositalaridan foydalanish bo‘yicha uslubiy tavsiya ishlab chiqildi.

Bitiruv malakaviy ishimizning amaliy ahamiyati shundan, iboratki, tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan tavsiyalar o‘rta umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishi bilan shug‘ullanuvchi fan o‘qituvchilari, sinf rahbarlari, mehnat ta’limi o‘qituvchilari, o‘quv-ustalari va kabinet mudirlari foydalanishlari mumkin.

Bitiruv malakaviy ishi Kirish, 6 ta bo‘lim, 5 jadval, 6 rasm, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxatidan iborat bo‘lib, 56 betni tashkil etadi.

I - BOB. O'QUVCHI YOSHLARNI KASB TANLASHGA YO'LLASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

1.1. Kasb tanlashga yo'llashga tizimli yondashuv

O'zbekiston Respublikasi mustaqilliginng dastlabki kunlaridayoq taraqqiyot yo'llinn belgilashda yoshlarning kasb tanlashiga alohida ahamiyat berildi—“.... biz haqiqatdan ham qashshoqlik va qoloqlik kishanidan qutilmoqchi bo'sak, yoshlarni istiqbolli kasblarga yo'llash bilan jiddiy shug'ullanishimiz va ularga zamonaviy kasblarni egallashlarida yordam berishimiz lozim. Bu sohada xasislik yaramaydi.” (I.Karimov. O'qituvchilar gazetasi. 1990 yil 4 avgust) [1].

Tabiat va jamiyat hodisalari, ishlab chiqarish jarayonlari ko'pincha shu qadar murakkabki, bularni bir ilm-fan doirasida tavsiflash mumkin emas. Maktabda o'r ganilayotgan ko'pgina fakt va qonunlar o'zaro bog'liq holda aniq ro'yobga chiqarilgan taqdirdagina o'zlashtirilishi mumkin. Misol uchun kasbga yo'naltirish masalasini olib ko'raylik.

Muammoning muhimligi yoshlarni kasbga yo'naltirishga oid bir qancha amaliy masalalarni shoshilinch ravishda hal qilishning zarurligi hozirgi vaktda ko'plab mutaxassislar, pedagoglar, psixologlar, vrachlar, iqtisodchilar, sotsiologlar va g'oyat xilma-xil sohalarda ishlovchi amaliyotchi xodimlarning e'tiborini o'ziga jalb etdi. Bu borada ko'plab mutaxassislarning ishtirok etishi va ish olib borishi muammoni to'g'ri va kompleks tarzda hal etish uchun zamin va sharoitlar yaratib beradi.

Shu bilan birga bu mutaxassislarning har biri to'la aniq ma'lumot olgan. Muayyan ish tajribasiga ega xodimlardir. Shu boisdan ular kasbga yo'naltirish sohasidagi o'z faoliyatida o'zlariga ma'lum bo'lган metodlarga, muammoga yondashuv usullariga hamda idrok qilish uslubi va shu kabilarga tayanadilar. Bu esa ba'zan ularla tushunchalarning ayrim atamalaridan foydalanishda ziddiyatlar to'g'diribgina qolmay, kasbga yo'naltirish maqsad va vazifalarining qo'yilishida bir qancha amaliy masalalarini tushunib olishda bu borada yakdillikning

bo‘zilishiga ham olib kelmoqda. Shu sababdan ham kasbga yo‘naltirishga oid bilimlar mazmunining yagona tizimini hamda kasbga yo‘naltirish metodologiyasini ishlab chiqish kasbga yo‘naltirish sohasida bundan buyon muvaffaqiyatli ish olib borishning muhim shartidir.

Maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish muammosiga oid e’lon qilingan asarlarning tanqidiy tahlili va ommaviy maktablar tajribasini umumlashtirish asosida o‘quvchilarning e’tiborini yosh avlodga mehnat tarbiyasi berish va ularni kasbga yo‘naltirishga doir etarli darajada yaxshi ishlab chiqilmagan bir qancha muammolarga alohida qaratish lozim. Bular:

- yuqori sinflarning o‘quvchilarini ishchi kasblarini hisobga olib, umumta’lim maktablari uchun kasbga yo‘naltirish tadbirlarini ishlab chiqish;
- mintaqa sharoitlarini, milliy an’analarini hisobga olib, umumta’lim maktablari uchun kasbga yo‘naltirish tadbirlarini ishlab chiqish;
- kasbga yo‘naltirish vazifalarini amalga oshirish bilan 5-7; 8-9; sinflar o‘quvchilarning umumiyl mehnat, politexnik yo‘nalishi va kasbiy tayyorgarligi o‘rtasida o‘zviy aloqaning yo‘qligi muammolaridir.

O‘rta Osiyo mintaqalari uchun etarli darajada nazariy va amaliy jihatdan ishlab chiqilmagan ana shu muammolarni hal qilish kerak bo‘ladi. Bu masalalarda mamlakatimiz paxtachilik o‘lkasining mintaqa xususiyatlarini, milliy an’analarini va tarixiy tajribasini hisobga olish lovim bo‘ladi. Ikkinci tomondan esa fan-texnika taraqqiyotining hozirgi talablari asosida mакtab yoshlariga mehnat tarbiyasi berish va ularni ishchi kasblarini egallashga yo‘naltirish shakl va metodlarini takomillashtirishniig yangi yo‘llarini qidirishga to‘g‘ri keladi.

Kasbga yo‘naltirish ishida iqtisodiy muammolar muhim o‘rin tutadi. Bular orasida halq xo‘jaligini rivojlantirish va qadr muammolari alohida ahamiyat kasb etadi. Bu masalalarni kasbga yo‘naltirish jihatlari bilan o‘zaro bog‘liq tarzda talabalarning mustaqil mashg‘ulotlarnda ko‘rib chiqishi tavsiya etiladi.

Hozirgi fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot sharoitida yosh avlodni jamiyat

barpo etishda faol qantashish tayyorlashi lozim bo‘lgan matabning roli har qachongidan ko‘ra o‘sdi.

Bu munosabat bilan o‘quvchilarga ilm-fan asoslarining mustahkam bilimlarini singdirish, ularda yuksak onglilikni tarbiyalash, umuminsoniy ahloqiylikni shakillanshrish, yosh avlodni turmushga va mehnatga, ijtimoiy zarur kasblarpi ongli ravishda tanlashga tayyorlash ta’lim va tarbiyaning hamma bosqichlarida xozirgi matabning vazifalaridir.

Kasbni to‘g‘ri tanlash - inson turmushida muhim qadamdir, yosh avlodning butun hayotidagi muvaffaqiyat ko‘p jihatdan kasbning qanchalik to‘g‘ri tanlanishiga bog‘liq.

Kasbni to‘g‘ri tanlash xar bir matab o‘quvchisining ob‘ektiv vajlariga, mayliga, qobiliyatiga va imkoniyatlariga mos bo‘lishi uchun uning sog‘ligini, o‘zlashtirishini va hissiyotlarshsh hisobga olish lozim, bular ijtimoiy foydali va unumli mehnatda hammadan ko‘ra ko‘proq qaror topadi va namoyon bo‘ladi.

Odam bajarayotgan ishlariga ijodiy munosabatda bo‘lib, mehnat unumdorligini doimo oshirib borsa, kasbiga zo‘r qiziqish bilan qarasa, o‘z ishining ijtimoiy ahamiyatini tushunsa, uning qobiliyatları mehnatda takomillashib borsa, o‘shandagina u mexnatdan qoniqish hosil qiladi va xursand bo‘ladi, bunday holda har bir shaxs jamiyatga eng ko‘p naf keltiradi.

Maktab o‘quvchilarining kasb tanlashi ongli zaruriyat bo‘lishi va ayni vaqtida jamiyat mafaatlariga mos bo‘lib tushishi, yigit va qizlarning kamolot yo‘lida shaxsiy muddaolarini qondirish lozim. Buning uchun yuksak darajada ma’lumotli bo‘lish zarur, hozirgi asrimizda bunday ma’lumotsiz fan-texnika ildam taraqqiy etishi mumkin emas.

Umummehnat va maxsus malakalarni kasbga bo‘lgan qiziqishlarini shakllantirishning bunday imkoniyatlari ob‘ektiv zaminga ega bo‘lib, voqelikda har kuni amalga oshirmoqda.

Sanoat tez rivojlanganligi, qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish borasida katta qadamlar qo‘yilganligi, ilm-fan, texnikani va madaniyatni yuksaltirish sohasidagi muvaffaqiyatlar bir tomonidan, yoshlarning

qiziqishlariga va qobiliyatlariga muvofiq, ikkinchi tomondan halq xo‘jaligi talab-ehtiyojlariga asosan kasb tanlashlari uchun amaliy jihatdan cheklanmagan imkoniyatlar yaratdi, o‘rta umumta’lim maktabida mehnat politexnika ta’limi sharoitida kasbga yo‘naltirish muammosini ijobiylar qilish uchun barcha shart-sharoitlar vujudga keltirildi.

Kasbga yo‘naltirish o‘quvchilarga politexnik ma’lumot berish masalalari bilan, kasb tanlash esa muayyan bilim darajasi bilan chambarchas bog‘liqdir.

Yosh avlodda mehnatga ijodiy munosabatda bo‘lishni tarbiyalash muhimdir. Ijodkorlik inson faoliyatiga umuman xos narsadir. qobiliyatlarini har tomonlama kamol toptirish uchun imkoniyat mavjud bo‘ladi, chunki bolalar yoshligidanoq mehnatga qiziqib qoladilar: ular o‘z uylarida ota-onalariga, atrof-tevarakdag‘i kishilarga taqlid qiladilar, ularning mehnat harakatlarini takrorlaydilar. Faoliyatga ana shunda intilish, kattalarning mehnatiga taqlid qilish bolalarga maktabgacha yoshdayoq hammabop mehnat malakalarini singdirish uchun qulay omil bo‘lib hizmat qiladi.

Tabiiyki, bularning hammasini tushunarli va obrazli shaklda bolalar oniga etkazish, bolalarni o‘rab turgan va ularga hizmat qilayotgan hamma narsalar odamlarini mehnati bilan vujudga keltirilgan, qo‘llar faqat mehnatdagina «mohir qo‘llar» ga aylanadi, mehnatsiz xech narsani o‘rganib bo‘lmaydi, degan fikrni singdirishga intilish zarur.

Yoshlarni kasb tanlashga yo‘llash murakkab jarayon bo‘lib, uni ijtimoiy boshqaruv, ta’lim-tarbiya, o‘z yo‘lini topa olish, unga moslashish, kasbiy mahorat malakalari va madaniyatini egallash hamda mehnat resurslaridan unumli foydalanish kabi muammolarning majmui sifatida qarash mumkin. Shunday ekan, kasb tanlashni amalga oshirish uchun tizimli yondoshuv lozim. Tizimli yondoshuv esa ya’ni pedagogik texnologiyaning asosini tashkil etadi.

Pedagogik texnologiya – ma’lum ma’noda pedagogik jarayonini kafolatlangan natija beradigan qilib loyihalashdan iborat.

Kasb tanlashga yo‘llashni pedagogik jarayon sifatida qaraydigan bo‘lsak, uni kafolatlangan natija beradigan qilib loyihalashtirish uchun kasbga yo‘llash

maqsadida aniq va ravshan tasavvur qilish, kasblar to‘g‘risida axborot, ma’lumot berish, kasbiy maslahat va tashxis (diagnostika)ni tashkil etishda shaxsning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, dastlabki kasb tanlovi va unga moslashish hamda shu kasbga xos bo‘lgan fazilatlarni tarbiyalashda qo‘llaniladigan usul va metodlar tizimini qulaylashtirish, shuningdek olingan natijalarni ob’ektiv baxolashda texnika vositalari va inson salohiyatining o‘zaro ta’sirini inobatga olish lozim.

Viloyatimiz halq ho‘jaligini ijtimony-iqtisodiy taxlil qilish shuni ko‘rsatadiki, paxta va pilla xom ashylarini qayta ishlovchi engil sanoat etakchi o‘rinlardan biri bo‘lib hisoblanadi. Shuni hisobga olgan holda yoshlarni engil sanoat texnologiya sohasidagi kasblarga yo‘llash va uni amalga oshirish jarayonlarnini yangn pedagogik texnologiya bo‘yicha loyihalashtirib chiqish lozim. Buning uchun:

- Viloyatimiz halq xo‘jaligida paxta va pilla xom ashylarinn qayta ishlovchi engil sanoatning o‘rni, iqtisodiyoti, tashkilot va korxonalarining to‘zilishi va boshqaruv, to‘g‘risda bilim berish.;
- Engil sanoat sohasidagi kasblar va ular to‘g‘risida axborot, ma’lumot berish. (professiogrammalar)
- O‘quvchilarning shu kasblarga qiziqnshinn o‘rganish va ularga kasbni maslahat berish;
- O‘quvchilarning kasblarga layoqatligi (*diagnostika*) ni aniqlash va ularni kasbga qiziqishlarini tarbiyalash;
- Dastlabki kasbiy tanlov va uni ishlab chiqarish sharoitida o‘rganish hamda unga moslashish;

Tanlangai kasbiga xos bo‘lgan fazilatlarni (mehnat va ishlab chiqarish intizomni, tejamkorlik, ma’suliyat mehnati madaniyati va xokazo). Tarbiyalash kabi masalalar hisobga olinadi.

Yuqorida qayd qilish masalalar bosqichma -bosqich amalga oshiriladi. Har bir bosqichda amalga oshiriladigan masalalar pedagogik jarayon sifatida alohida loyihalanadi va kafolatlangan natijasi test sinovi orqali ob’ektiv baholanadi. Masalan, o‘quvchilarniyag kasbga o‘rganish va ularga nisbiy maslahat

berish uchun avvalo kasbga oid maslahatning maqsadini aniq va ravshan belgilab olishimiz lozim. Kasbga oid maslahatning maqsadi — o‘quvchilarga kasb tanlashida yordam berishidan iborat bo‘lib, ularning qiziqishlari, moyilliklari qobiliyati va boshqa xususiyatlarni o‘rganishga tayanadi, va kunidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- kasbga oid dastlabki maslahat;
- kasbga oid tushuntirish (Maslahat berish) maslahati;
- kasbga oid boshlang‘ich shakllatirish maslahati
- kasbga shaxsning mosligini aniqlash
- kasbga oid muvofiqlashtirish maslahati
- kasbga oid nazariy maslahati

Dastlabki kasbga oid maslahatni sinf rahbari o‘qituvchilar, psixolog pedagoglar amalga oshiradi. Ular o‘qituvchilarning kasbga dastlabki niyatları bilan tanishadilar. Bu niyatları o‘quvchilarning shaxsiy layoqatlariga, qobiliyati, sog‘liklariga qay darajada mos kelishini muhokama qiladilar. Muhokama xulosasi yakkama-yakka suhbat paytida o‘quvchiga ma’lum qilinadi.

Kasbga oid boshlang‘ich shakllantirish maslahati o‘quvchining bundan oldingi bosqichlarida olgan bilimlarni cho‘qurlashtirish, mehnat va kasb ta’limi jarayonida dastlabki ko‘nikma va malakalarmn shakllantirish bo‘yicha beriladi. Kasbga oid muvofiqlashtirish maslahati – o‘quvchilarning shaxsiy ko‘rsatkichlarn va psixofiziologik xususiyatlarniga qarab o‘quvchi tomonidan tanlangan kasbiga layoqatiga to‘g‘ri kelishi to‘g‘rida maslahat beriladi.

Kasbga oid nazarot maslahatida yuqorida keltiriladigan maslahat bosqichlarn to‘g‘ri amalga oshirilganligi, erishilgan natijalar test sinovlari orqali aniqlanib, kelajakda shu sohani egallash uchun o‘qishni maxsus o‘quv yurtlarida davom ettirish to‘g‘risida maslahat beriladi.

Umuman olganda yoshlarni kasb tanlashga yo‘llash jarayonlarinn amalga oshirishda tizimli yondashish va uni yangi pedagogik texnologiya asosida tashkil etishda kafolatlangan natijada erishish mumkin.

1.2. O‘rta umumta’lim maktablarida kasb tanlashga yo‘llash ishlaringning mazmuni

Kasbga yo‘naltirish ishini amalga oshirishning mактаб тизими дастлабки босқичи hisobланади. Kasbaga yo‘naltirish ishida mактаб тизимининг vazifалари quyidагилар:

-shaxsning yuksak manaviy-ahloqiy fazilatlariga ega bo‘lgan fuqorolarni tarbiyalashdan;

-politexnik va boshlang‘ich kasbiy malakalariing muayyan tizimini egallagan bo‘lg‘usi malakali mutaxassisni tayyorlashdan;

-ham shaxsiy mehnat, ham jamoa mehnati muayyan tashkilotchilik malakalarни shakllantirishdan iborat.

Yoshlarni ma’naviy-psixologik jihatdan mehnat faoliyatiga tayyorlashga shaxsni har tomonlama kamol toptirishning o‘zaro bog‘liq jarayoni deb qaraladi, bu jarayonda qobiliyat va e’tiqod bilan birga o‘smirning shaxsi xarakatlantiruvchi kuch sifatida namoyon buladi.

Qobiliyat va qiziqishlarni shakllantirishning politexnik asoslari va mактаб yoshlari boshlangich ishlab chiqarishga tayyorgarligini kengaytirish bilan o‘zviy bog‘liq bo‘lishi ishchi kasblarini egallahga yo‘naltirishning hal qiluvchi shartidir. Mehnat tarbiyasi jarayoni birmuncha ilk bosqichda amalga oshirilgan taqdirda bunga erishiladi. O‘rta va yuqori bosqich ta’limida davomiylik shu narsada ifodalananadiki, o‘quvchilar muntazam prinsip asosida to‘zilgan yagona dasturlar bo‘yicha ishlaydalar. Bunday dasturlar asta-sekin murakkablashtirilib borishni, bitimlarni, ko‘nikma va malakani, mehnatnnng muayyan usullarini egallahni ta’minlaydi

Mактабда kasbga yo‘naligirish sohasidagi hamma ishlarning bir-biriga muvofiqlashtirilishini ta’minlash maqsadida mактаб direktori raisligida kasbga yo‘naltiruvchi kengash to‘ziladi

Kengash tartibiga mактаб direktorining tarbiyaviy ishlar bo‘yicha muovini, kasbga yo‘naltiruvchi o‘quv-metodik kabinet mudiri, mexnat ta’limi,

o‘quvchilarning ijtimoiy-foydali, unumli mehnatini kasbga yo‘naltiruvchi o‘qituvchi yoki tashkilotchi, bitiruvchi sinflarning sinf rahbari, maktab kutubxonachisi, maktab o‘quvchilar tashkilotining vakillari, maktab vrachi, ota-onalar qo‘mitasining a’zolari, bazaviy korxona vakillari kiradi.

Kasbga yo‘naltiruvchi kengashning ish rejasini maktab pedagogik kengashi ko‘rib chiqadi va tasdiqlaydi.

Kasbga yo‘naltiruvchi kengashning vazifalari kasbga yo‘naltirish bo‘yicha umummaktab va sinflarning tadbirlarini rejalashtirish va tashkil qilishdan, kasbga yo‘naltirish ishiga oid ilg‘or tajriba ma’lumotlarini yig‘ish, umumlashtirish va ommalashtirishdan iborat. Kasbga yo‘naltiruvchi kengash xalq deputatlari tuman Kengashi ijroiya komiteti huzuridagi yoshlarni kasbga yo‘naltirish va ishga joylashtirish komissiyasi, hunar-texnika ta’limi tizimidagi o‘quv yurtlari, bazaviy korxonalar va tashkilotlar, o‘quvchilarning ota-onalari bilan aloqa bog‘lab turadi.

Kasbga yo‘naltirish ishini rejalashtirish jarayonida kengash mahalliy sharoitlarni va maktab ishining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish lozim. Kengashning kasbga yo‘naltirish ish rejasini maktab ta’lim-tarbiya ishi umummaktab rejasinit tarkibiy qismidir.

O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish ishini o‘tkazish jarayonida maktab xodimlari va maktab ma’muriyatining vazifalari o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishga oid yo‘riqnomalar, buyro‘qlar, qarorlar bilan tanishishdan, ilmiy-metodik adabiyotni o‘rganishdan, chiqarilgan metodik tavsiyanomalarini o‘rganish va o‘z ishlarida foydalanishdan iborat.

Sinf rahbarining vazifalari avvalo o‘quvchining shakllanayotgan vaqtini, uning mayillari, qiziqishlari, qobiliyatlaripi chuqur va har tomonlama o‘rganishdan iborat. Bu sohada unga fan o‘qituvchilari, ota-onalar bilan suhbatlar, savol varaqasini to‘ldirish va o‘quvchining shaxsiy varaqacha-tavsifnomasini to‘ldirgan holda uni muntazam ravishda ko‘zatish yordam beradi. Sinf rahbari o‘quvchining shaxsini o‘rganish negizida muayyan dastur asosida bir maqsadga qaratib kasbga yo‘naltirish ishini olib boradi. Bunda sinf soatlaridan, fakultativ mashg‘ulotlardan va ekskursiyadan foydalanadi. Kasbga yo‘naltirish ishi o‘quvchilarning ota-onalari

bilan mustaxkam aloqada o‘tkaziladi.

O‘quvchilar yiliga bir marta savol varaqasini to‘ldiradi. Bundan maqsad-o‘quvchilarning hayotiy rejalarini aniqlab olishdir. Sinf rahbarlari savol varaqasi asosida o‘quv yili oxirida kasbga yo‘naltiruvchi maktab kengashiga topshirish uchun u yoki bu kasbni ongli ravishda tanlagan yoki zarur malaka darajasi bo‘yicha kasb egallagan hamda o‘qish va ish xususidagi o‘z istaklarini bildirgan 9 sinf o‘quvchilarining ro‘yxatlarini to‘zadilar.

O‘quvchilar mehnat ta’limi darslarida mehnatning har xil turlariga oid bilimlarinigina olib qolmay, bu bilan birga o‘z faoliyatlari jarayonida maxsus malakalarga ham ega bo‘ladilar, o‘z qobiliyatlarini rivojlashtiradilar, mehnatda o‘z kuchlarini sinab ko‘radilar. Shu boisdan mehnat ta’limi o‘qituvchisi mehnat darsini shunday tashkil qilish kerakki, toki har bir o‘quvchi mehnatni sevishni o‘rganib olsin, odamlarga naf keltiradigan bo‘lsin, ish jarayonidan va uning natijalaridan zavqlansin.

Mehnat o‘qituvchisi o‘z ishida bilim va malakani egallahsha o‘quvchilarga eng ko‘p faollik va mustaqillikni ta’minlaydigan ish shakillari va metodlaridan foydalanishi lozim. Laboratoriya-amaliy, o‘quv-ishlab chiqarish ishlari, ishlab chiqarish ekskursiyalari, tajribasi shunday ish shakillari va metodlari jumlasiga kiradi. Bu ishlar mustaqil ko‘zatishlar, tajribalar, taxlillar, hisob-kitoblar, ishlab chiqarish va ijodiy vazifalarni hal qilshini hamda bevosita ijtimoiy-foydali, unumli mehnatni o‘z ichiga oladi.

Mehnat o‘qituvchisi mehnat ta’limi jarayonida kasb qilib olingan mehnat to‘g‘risidagi ma’lumotlarii konkret mavzularni o‘rganishga bilan mantiqiy bog‘lashi mumkin. Chunonchi, elektrotexnika bo‘limlini o‘rgatgan chog‘da o‘qituvchi halq xo‘jaligida elektr quvatining roli va ahamiyatini, uni ishlab chiqarish hamda iste’molchiga etkazib berish usullarini ko‘rsatishi, shuningdek ushbu tarmoq kasblari uchta katta guruhga bulinish tushuntirib berish mumkin. Birinchi guruhga elektrotexnika uskunalarini, mashinalari, apparatlari va asboblarini ishlab chiqarish bilan bog‘liq kasblar (elektrotexnika mashinalarini yig‘uvchi slesar, sozlovchi slesar o‘rovchi elektromontyor, izolyasiya qiluvchi va shu

kabilar): ikkinchi guruhga elektr quvvati o‘zatish bilan bog‘liq kasblar (podstansiyalarning elektromanteri, elektr tarmoqlarini to‘zatuvchi elektromontyor va shu kabilar); uchinchi guruhga elektr quvvatidan foydalanish bilan bog‘liq. Kasblar (elektromontajchi slesar, ta’mirchi elektromantyor va shu kabilar) kiradi.

O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda o‘qituvchining shaxsi juda katta rol o‘ynaydi. O‘qituvchining shaxs o‘qituvchining ijodiy rivojlanishini, yuksak pedagogik mahoratini, ishda doimiy novatorligini, omilkorligini, bolalarga nisbatan muhabbat va xurmatini belgilab beradigan xislatlar majmuidir. Ayni shunday o‘qituvchi o‘quvchilarda o‘ziga nisbatan xurmat-extirom, ishga xavas to‘g‘diradi, o‘ziga o‘xhash bo‘lish, u bilan do‘stlashish eng ezgu istaklar, istiqbol to‘g‘risidagi, o‘z kasbi haqidagi orzularni baham ko‘rish ishtiyoqini yaratadi.

Maktabda qiziqishlar bo‘yicha o‘tkaziladigan hilma-hil mashg‘ulotlar orasida to‘garak ishi alohida ahamiyat kasb etadi. Maktabda tugaraklarini-asosiy ko‘philagini mehnat ta’limi o‘qituvchilari olib boradi. Bular - ishlab chiqarish - texnika to‘g‘araklaridir. O‘qituvchi bunday to‘garaklarda o‘quvchilarda ixtirochilik, konstruktorlik singari maxsus qobiliyatlarni ijodiy rivojlantirish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratish imkoniyatiga ega.

Mehnat ta’limi o‘qituvchisi o‘quvchi shaxsini o‘rganish jarayonida chog‘da kasbga yo‘naltirish maqsadida qo‘yidagi qoidalarga: shaxs kamol topadigan jamoada shaxsning xulq-atvorini ko‘zatish; faoliyat orqali shaxsni o‘rganish: shaxsni qotib qolgan narsa tariqasida emas, balki taraqqiyotda ko‘rib chiqish; shaxsning vaqtincha psixologik holatini, o‘rtoqlariga munosabatini hisobga olish kabi qoidalarga amal qilishi maqsadga muvofiqli.

Mehnat ta’limi o‘qituvchisining ishida psixologik diagnostikaga katta o‘rin ajratiladi. Psixologik diagnostika jarayonida u mifik, kasb-hunar kolleji kasb maslahatchisi bilan birgalikla har bir o‘quvchiniig kelgusidagi kasbni tanlashi jarayonida shaxsiy xususiyatlarini aniqlashi mumkin.

Shunday qilib, mehnat ta’limi o‘qituvchisi ishida qo‘yidagi yo‘nalishlarni; -kasb maorifi - o‘quvchilari mehnat faoliyati sohalari, halq xo‘jaligining ayrim tarmoqlari, kasblar va mutaxassisliklar bilan tanishtirish:

-psixologik pedagogik maslahat - mehnat faoliyatining turlari tug‘risida, o‘quvchi xislatlari, bilimlari va mayllariga eng muvofiq bo‘lgan kasblar va mutaxassisliklar haqida o‘quvchiga gapirib berish;

-kasb tarbiyasi - o‘quvchilarda u yoki bu kasbga nisbatan barqaror qiziqishlarini shakillantirish:

-amaliy kasbiy ko‘nikish - mehnat faoliyatining turli sohalarida kuchlarni amaliy jihatdan sinab ko‘rish uchun shart-sharoitlar yaratish:

- kasbga yo‘naltirish maqsadida o‘quvchining shaxsini o‘rganish mehnatga bo‘lgan qiziqishlarni va kasbga qiziqishlarni shakllantirish kabi yo‘nalishlarni ko‘rsatib o‘tish mumkin.

Mehnat ta’limi o‘qituvchisining kasbga yo‘naltirish ishi o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismalarning butun bir kompleksa bilan, shu jumladan kasbga yo‘naltiruvchi o‘quv-metodik kabinet faoliyati, sinf rahbarining, fan o‘qituvchilarining ishi, ota-onalar va bu kabilar bilan mahkam bog‘langandir. Mehnat o‘qituvchisi bular bilan yaqindan aloqa bog‘lamay turib samarali ishlashi mumkin emas.

Mehnat ta’limi darslarida kasbga yo‘naltirish ishini olib borgan o‘quvchilarni mehnat faoliyatiga tayyorlashdagi boshqa fanlar bilan o‘zaro aloqani ham hisobga olish lozim.

Maktabda har bir o‘quv fani o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishni amaliga oshirishdagi o‘ziga xos imkoniyatlariga ega, lekin u mehnat turlari, kasblarning xilma-xilligi va shu kabilar tug‘risida o‘quvchilar bilimlaripi shakillantirishning birdan bir manbai bo‘lishi mumkin emas. Shu sababdan ham kasbga yo‘naltirish ishida mehnat o‘qituvchisining faoliyatini sinf rahbarlari va fan o‘qituvchilari ishi bilan muvofiqlashtirish g‘oyat muhimdir.

Tajriba shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchnlarda kasbga bo‘lgan barqaror qiziqishini shakllantirish ishlari samaradorligini oshirish uchun:

- fan asoslarini o‘qitishning, mehnat ta’limining va fakultativ mashg‘ulotlarning fanlararo aloqalarini, davomiyligini, politexnik va kasbga yo‘naltirish yo‘nalishini ruyobga chiqarish:

- politexnik ma'lumot, mehnat ta'limi va kasbga yo'naltirishning o'quvchilar ijtimoiy-foydali, unumli mehnati bilan o'zaro aloqasini ta'minlash;
- o'quvchilarning bir maqsadga qaratilgan ijtimoiy ahamiyatli o'quv-ishlab chiqarish topshiriqlarini bajarishlari;
- xalq xo'jaligining to'rt sohalarida o'quvchilarning qiziqishini rivojlantirishga shaxsiy, tabaqaqlashtirilgan yondashuvni amalga oshirish;
- o'quvchilarni kasbga yo'naltirish sohasida maktab o'qituvchilari bilan ishlab chiqarish jamoalarining birgalikda ish ko'rishi;
- sanoat, qishloq xo'jalik kasblarini targ'ib qilish lozim. Tabiiy-matematik turkum fanlarni o'rgangan chog'da o'quvchilar konkret iqtisodiy tumandagi etakchi kasblar bo'yicha mehnat mazmuni bilan tanishish, ana shu kasblarni muvaffaqiyatli egallash uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarini olish imkoniyatiga egadirlar.

Maktab o'quvchilari gumanitar fanlar bo'yicha o'tkaziladigan mashg'ulotlarda kasb tanlash masalarida g'oyaviy-ahloqiy, dunyoqarashga oid bilim oladilar.

Kasb tanlagaga (kasbga yaroqlilik) - kasbiy ishning butun tizimida yakunlovchi bosqichdir. Ayni shu bosqichda xodimning tanagan kasbga o'zil-kesil muvofiqligi yoki nomuvofiqligi aniqlanadi, Lekin kasb tanlash (kasbga yaroqlilik) metodlaridan kasbga yo'naltirishning faqat yakunlovchi bosqichida foydalanish mumkin, deb hisoblash noto'g'ri bo'lar edi. U yoki bu kasbni egallagani holda dastlabki tibbiy-fiziologik va psixologik ko'rikdan o'tmagan yigit yoxud qizga tanagan kasbi zid bo'lishi ham mumkin. Shu boisdan kasb tanlash boshlang'ich bosqichda ham, shuningdek yakunlovchi bosqichda ham o'tkazilishi lozim.

Kasbga yaroqlilik - mazkur kishining ushbu kasb bo'yicha mehnat vazifalarini bajarishi uchun yaroqli yoki yaroqsizligini qayt qilishdangina iborat emas, albatta. Kasbga yaroqlilikni boshqa jihatdan ham:

- 1) odam o'zi tanagan kasbga yaroqlimi yoki yo'qligi;
- 2) hayot yo'lini tanagan chog'da u nimalarga amal qilishi lozimligi;
- 3) uni o'qitish masalasiga bir muncha oqilona yondashish, ya'ni unda

kasbga yaroqlilikni g‘oyat maqsadga muvofiq tarzda shakllantirish, tarbiyalash va rivojlantirish mumkinligi jihatidan ham ko‘rib chiqish kerak.

Boshqacha qilib aytganda, u yoki bu kasblarni egallashga harakat qilayotgan odamlarning tibbiy ko‘rsatkichlari bilan bir qatorda ularda diqqat, tafakkur, psixomotorika va shu kabi psixik funksiyalarni rivojlantirish bilan bog‘liq muayyan isixologik kayfiyatni ham shakllantirish zarur. Kasbga yaroqlilik o‘quv va mehnat faoliyatiga shakllanadigan shaxs fazilatidir. Kasbga yaroqliliqi odamning kasbga nisbatan qo‘yilgan talablarga mos bo‘lgan to‘g‘ma yoki hosil qilingan psixofiziologik xususiyatlari yig‘indisi deb qarash yaramaydi. Faqat ba’zi kasblar (sozanda, rassom va shu kabilar uchun muayyan tabiiy ma’lumotlar talab qilinadi. Shu boisdan psixologik, mehnat o‘qituvchisi va boshqalarning vazifasi o‘quvchi kasb (mutaxassislik)ni yoki o‘quv yurtini to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri tanlaganini; tanlagen kasbi yoki o‘quv yurti uning mayllari yoki qobiliyatlariga mos yoxud mos emasligini; kasbni yoki o‘quv yurtini tanlash vajlari, ota-onalarning, o‘qituvchilarining va shu kabilarning fikri to‘g‘ri ekanligini aniqlashdan iborat. O‘quvchilarining kasbga bo‘lgan qiziqishlari va mayllari ana shunday ma’lumotlar asosida aniqlanadi. O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish ishini amalga oshirishda o‘qituvchilar va sinf rahbarlari; O‘zbekiston Kamolat Yoshlar harakati, ota-onalar qo‘mitasi kengashi; to‘garaklarning rahbarlari bevosita ish olib boradilar. Maktabdan tashqari muassasalar, odatda, qiziqishlari va mashqlari etarli darajada namoyon bo‘lgan bolalarni birlashtiradi. Bunday bolalarda ijodkorlik va tashabbus ruxi ustunlik qiladi, ular amaliy faoliyatining xususiyati esa muayyan ijtimoiy ahamiyat kasb etadi.

Maktabdan tashqari muassasalar (o‘quvchilar uyi, bolalar kutubxonalar, yosh tabiatshunoslar va yosh tajribachilar texnika stansiyalari, Kamolot yoshlar klublari, ratsionalziatorlar byurolari va shu kabilar) kasbga yo‘naltirish umumiyligi sistemasida faol qatnashadilar.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishda o‘quvchilarining maxsus qiziqishlari shakllanadi va ularning qobiliyatlarini rivojlanadi. Bular umumiyligi ta’limni va mehnat politexnik ta’limini to‘ldiradi, o‘quvchilarda kasb tanlashnish ijtimoiy ahamiyatga

molik va sabablaripi shakllantirishga yorlam beradi, halq xo‘jaligi turli tarmoqlari bilan tanishishni kengaytiradi, o‘quvchilarni qiziqtiradigan kasblar va mutaxassisliklarni, avvalo, o‘z tumani, viloyatidagi kasblar va mutaxassisliklarni cho‘qur bilib olishga imkon beradi.

O‘rta maktabda o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishni rivojlantirish qo‘yidagicha bosqichma-bosqich amalga oshiriladi, bular;

- xalq xo‘jaligi tarmoqlari bilan umumiylashtirish;
- ishlab chiqarish texnikasi, texnologiyasi va iqtisodiyotini umuman o‘rganish;
- kasblarning asosiy guruhlari bilan tanishtirish.

-viloyat, tuman xo‘jaligi biron tarmog‘ining, bazaviy korxonanining tanlangan ishchi kasbini dastlabki egallash bosqichlaridir.

Kasbga yo‘naltirish maktab tizimining asosiy prinsiplari sifatida qo‘yidagilarni ko‘rsatish mumkin:

- kasbga yo‘naltirish har tomonlama kamol topgan, faol shaxsni shakllantirishga qaratayotgan pedagogik jarayonniig rejali ravishda amalga oshiriladigan o‘zviy qismi sifatida;
- ijtimoiy ishlab chiqarishning haqiqiy talabi asosida mehnat yo‘lini tanlashning shaxsiy va ijtimoiy muammosini to‘g‘ri hal qilish;
- kasbga yo‘naltirishning og‘zaki metodlarini atrof-tevarakdagi korxonalar etakchi ishchi kasblari asoslarini egallashi borasidagi aniq amaliy harakatlar bilan qo‘sib olib borish;
- maktabdagi barcha darslarda yuqorida ko‘tarilib boruvchi chiziq bo‘yicha kasb maorifi va kasbni targ‘ib qilishning pog‘onali to‘zilishi;
- maktab, oila va ishlab chiqarishning birgalikdagi kuch-g‘ayratlari bilan ishchi kasblariga qiziqishni tarbiyalashning faol metodlari

1.3. Kasb tanlashga yo‘llashda maktab o‘quv metodik kabinetining o‘rni.

Fan-texnika taraqqiyotini yanada jadallashtirish programmasi va mamlakat

xalq, xo‘jaligida taraqqiyotning asosan intensiv omillaridan foydalanishga izchil ravishda o‘tish yoshlarning kasb tayyorgarligiga yangi, oshirilgan talablar qo‘ymoqda. Bu tayyorgarlik mакtabda o‘qish yillaridayoq boshlanadi.

Kasbga yo‘naltirishdan maqsad —o‘sib kelayotgai avlodni kasbni ongli ravishda taplashga tayyorlashdir. Buning uchun mакtab o‘quvchilarida kasb tanlash bilan bog‘liq ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan ichkn (psixik) xulq-atvor va faoliyat regulyatorlarini shakllantirish, kasbni o‘zi tanlashda ijtimoiy ahamiyatli faoliyatning tashqi va ichki shart-sharoitlarini yaratish lozim.

Kasbga yo‘naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashining ilmiy-amaliy tizimi sifatida qarash lozim. U har bir shaxsning ham individual xususiyatlarini, ham xalq xo‘jaligi manfaatlari nuqtai nazaridan mehnat resurslarini to‘laqonli ta’minlash zaruratin hisobga olishi kerak.

Kasbni mustaqil tanlash shaxsning rivojlanish jarayonidir. Uning ichki mohiyati barcha mehnat turlari to‘g‘risida bilimlar tizimini shakllantirishdan, mehnatga yo‘naltirishdan, amaliy layoqat va ko‘nikmalarni ijtimoiy ahamiyatli faoliyatni uddalay bilish va unga qo‘shimcha hosil qilishdan iborat.

Mакtab o‘quvchilarining unumli mehnati ularda, bir tomondan, mehnat qilishga umumiylay tayyorgarlikni shakllantirishni, ikkinchi tomondan, olingan malaka va ko‘nikmalarni halq xo‘jalingining aniq bir sohasida qo‘llanishni vazifa qilib qo‘yishi; o‘quvchilarining bilish faoliyati bilan, albatta, o‘zaro bog‘langan bo‘lishi lozim. Hamma fanlarining o‘qituvchilari o‘rganilayotgan mavzu dasturi mantiqini bo‘zmasdan, o‘z predmetining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘quvchilarni mehnatning turli ko‘rinishlari va texnologik, mexnat jarayonlari bilan tanishtira borishlari, mamlakat iqtisodiy potensialini, qurilishda ishchilar sinfining etakchi rolini ochib berishlari lozim.

Mакtab o‘quvchilarida bulg‘usi kasbiga shaxsiy munosabatni shakllantirish, bu kasbning ahamiyati va mohiyatini tushunish o‘zini tarbiyalashga ehtiyoj, mexnatga o‘zini shaylashning ahamiyati oz emas.

Mакtab o‘quvchilari shaxsini o‘rganish doimiy e’tiborni talab qiladi. Bunda bir marta, pala-partish o‘rganish bilangina cheklanib qolmaslik kerak. Har bir kishi

biron-bir sohada iste'dodi bo'ladi. Maktab o'quvchisiga o'z mayllari, qobiliyatlarini shakllanishi va namoyon bo'lishida iloji bo'lgan hamma imkoniyatlarni yaratib berish lozim, bu — bir tomondan, ikkinchi tomondan esa —shaxsning iste'dodini vaqtida payqab, tuzatib, xuddi ana shu sohada rivojlantirib, kamolga etkaza borish zarur. Kasb tanlashga bunday yondashuv yoshlarda umumiy ish uchun aktiv mehnat qilish qobiliyati va intilishlarini tarbiyalashni talab qiladi. Maktab o'quvchilarini kasb tanlashga tayyorlash jarayonida ularni bilimlar bilan qurollantirish, ijtimoiy foydali, unumli mehnatga va ijtimoiy munosabatlarga kirishib ketishga o'rgatish muhimdir. Bu, o'z navbatida, o'rta umumiya'lim mакtablaridan kasbga yo'naltirishning shunday shakllarini izlab topishni taqozo etadiki, ular ixtisoslashish va ishlab chiqarish amaliyoti elementlarini o'z ichiga olgan bo'lishi, o'quvchilarni xalq xo'jaligi tizimi to'g'risidagi hozirgi zamon bilimlari bilan qurollantirishi, kasb tanlash, kasbning ijtimoiy, iqtisodiy, axloqiy, meditsina jihatlari bilan tanishtirish lozim.

O'rta umumta'lim maktabining hozirgi rivojlanish bosqichi sharoitida kasbga yo'naltirish bu ishni bir maromda olib borishni; bu masalani hal etishda ishtirok etuvchi davlat organlari, maktab, oila, jamoatchilik va boshqa tashkilotlar faoliyatini koordinatsiyalashni; kasbga yo'naltirishning sub'ektlari va ob'ektlari o'rtasidagi vazifalarni aniq belgilashni; ilmiy va tashkiliy masalalarni uzlucksiz va o'z vaqtida hal etishni; ijtimoiy mo'ljalni hisobga olgan xolda har bir maktab o'quvchisiga ta'sir ko'rsatishni kompleks loyihalashni talab etadi.

Kasbga yo'naltirish uzoq muddatli kompleks dasturlar asosida amalga oshirilishi, ayrim kasblarga yo'naltirish bilan cheklanib qolmasligi, balki aniq iqtisodiy tumanning turli soha kadrlariga istiqboldagi ehtiyojlarini hisobga olgan holda yoshlarni sanoat, qishloq xo'jaligi va xalq xo'jaligining boshqa tarmoqlardagi aniq sohasiga yo'naltirilishi kerak.

O'rta maktablar tashkil etilayotgan kasbga yo'naltirish kabinetlari ko'p jihatdan yoshlarning kasb tanlash samaradorlagini oshirishga bermoqda.

Maktablar vujudga keltirilgan kasbga yo'naltirish o'quv-metodik kabinetlari, odatda, maktab o'quvchilarini kasbga yo'naltirish tuman'i (shahar)

markazi vazifasini ham bajarmoqda, pedagogik jamoalar kuch-g‘ayratini koordinatsiya qilmoqda, o‘qituvchi, sinf rahbarlari, ota-onalar bilan konsultatsiya-metodik xarakterdagi ishlarni olib bormoqda.

Ko‘pgina sanoat korxonalarida tashkil qilingan kasbga yo‘naltirish kabinetlari ham ommaviy kasblarini targ‘ib qilib o‘quvchilar bilan ish olib bormoqda, konsultatsiyalar o‘tkazmoqda, yosh ishchilarning kasb sharoitlariga ko‘nikib ketishiga yordamlashmoqda.

Maktab o‘quv-metodik kabinetlari faoliyatini tahlil qilish shuni ko‘rsatmoqdaki, ular kasb tanlash bo‘yicha maktablar ishi tizimida o‘zlariga xos vazifalarini hamma vaqt ham bajaryaptilar, deb bo‘lmaydi. Bunday kabinetlarning rahbarlari ko‘pincha sinflari, predmet o‘qituvchilar vazifasini bajaradilar yoki ishslashning biron-bir yo‘nalishigagina e’tiborni jalb qiladilar, masalan, kasb targ‘ib qilish yoki kasb-hunar kollejlari, baza korxonasi bilan birgalikdagi ish rejasining bajarilishini nazorat qilish bilan shug‘ullanadilar.

Shuning uchun Vazirlar Mahkamasining Maktab o‘quvchilarining mehnat tarbiyasi, ijtimoiy foydali, unumli mehnatini uyushtirishni yaxshilashdagi o‘rta umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish o‘quv-metodik kabinetlari ishi, saviyasini oshirish, umumiylar ta’lim maktablarida shunday kabinetlar tashkil qilish zarurligi o‘qtiriladi.

Bitiruv malakaviy ishimizda vazifasi maktab pedagogik jamoalarini maktablariing kasbga yo‘naltirish kabinetlari sharoitida o‘quvchilarni kasb tanlash bo‘yicha ilmiy-metodik tavsiyalar bilan ta’minlashdan iboratdir. O‘quvchilarni kasb tanlashga tayyorlash umumiylar tizimida maktab kasbga yo‘naltirish kabinetining roli va o‘rni, uni tashkil etish va jihozlash, pedagoglar va ota-onalar bilan metodik ishlar, yakka tartibda kasb konsultatsiyasi, kasbga yo‘naltirish ishining guruhli va ommaviy shakllari mufassal ko‘rib chiqishni maqsad qilib qo‘ydik.

II - BOB. KASB YO‘NALTIRISH O‘QUV – METODIK KABINETINI JIHOZLASH VA USLUBIY ISHLARNI TASHKIL ETISHGA INNOVATION TECHNOLOGIK YONDASHUV

2.1. Kasb tanlashga yo‘llash kabinetini jihozlash va unga qo‘yiladigan talablar

Maktabda maxsus o‘quv-metodika kabinetini tashkil etish yoshlarni kasbga yo‘naltirish bo‘yicha amaliy ishlarning moddiy bazasini yaratish va mustahkamlash yo‘lidagi muhim qadamdir.

Moddiy baza deganda o‘quv qurollaridan iborat kompleks (ob’ektlar va ularning tasvirlari, ta’riflari, texnik axborot vositalari); jihozlarga qarab, turish va ularni ta’mirlash vositalari, o‘quv jihozlaridan foydalanishga yordam qiluvchi mebel va moslamalar, o‘quv-tarbiya jarayonini ilmiy tashkil etish va ularni boshqarishning maxsus vositalari tushuniladi.

Jihozlangan va yoritilgan kabinet kasbga yo‘naltirish va mustaqil ishslash bo‘yicha xilma-xil tadbirlarni tayyorlash va o‘tkazish uchun optimal moddiy-texnika, tashkiliy, sanitariya-gigienik sharoitlar yaratish va axborotlar bilan ta’mirlash vazifasini o‘taydi.

Kabinetning o‘z vazifasini bajarishga mosligi qo‘yidagi belgilarga qarab aniqlanadi:

- kabinet uchun ajratilgan xonaning kasbga yo‘naltirish bo‘yicha turli tadbirlar o‘tkazishga yaroqliligi;
- axborot materiallarining (ob’ektlar tasviri va ta’rifi) mashg‘ulotlar tematikasi va o‘quvchilar chiziq ishlariga muvofiq kelishi;
- axborot materiallarida, ayniqsa kabinetning kasbga yo‘naltirishga oid ekspozitsiyasi va boshqa ko‘rgazmali vositalarda, hozirgi bosqichda kasbga yo‘naltirish ishining asosiy tarbiyaviy yo‘nalishi bitiruvchilarni halq ho‘jaligining hal qiluvchi sohalari mehnatga tayyorlashnnng izchil ifodalanganligi;
- kabinet sahni, uning jihozlaridan oqilona foydalanish; kabinetda ishning

xilma-xil metodlari va usullaridan keng va bemalol foydalanish mumkinligi hujjatlar va qo'llanmalar to‘g‘ri yig‘ib, tartibga keltirib saqlanayotganligi;

- kabinetda vujudga keltirilgan sanitariya-gigiena sharoitlari tadbirlar o‘tkazish vaqtida hammaning yaxshi ishlashiga imkon berishi;
- kabinet intererining estetik talablarga mos kelishi;
- kabinetda xavfsizlik texnikasi talablariga javob beradigan hamma sharoitlar yaratilishi, shu jumladan yong‘inga qarshi choralar ko‘riliши lozimligi.

Kasbga yo‘naltirish ishlari xilma-xil bo‘lganligi uchun kabinetga ajratiladigan bino universal bo‘lishi kerak. Kabinetda gruppali, metodik mashg‘ulotlar, mustaqil tayyorlanish, individual kopsultatsiyalar uchun maxsus joylar ajratilishi mumkin. Biroq bu joylar o‘zgartirilmay turadigan doimiy jihozlar bilan jihozlanmasligi kerak, aks holda ommaviy tadbirlar o‘tkaziladigan taqdirda kabinet sahnidan maksimal foydalanish qiyin bo‘ladi. Jihozlarni shunday joylashtirish kerakki, kabinet saxnini bo‘lajak tadbirlarni o‘tkazishga osonlik bilan moslashtirish mumkin bo‘lsin. Shuning uchun foydalaniladigan jihozlar ixcham va u yoq-bu yoqqa suriladigan bo‘lishi kerak.

Yaqin vaqtargacha kasbga yo‘naltirish kabinetlarini tashkil etish mifik qurilishi loyihibarida nazarda tutilmas edi. Shuning uchun kabinet uchun bino ajratishda mifik bir muncha qiyinchilikka duch keladi. Buning chorasi topish uchun kasbga yo‘naltirish kabinetni uchun ajratilgan xonada biron-bir o‘quv predmeti (rus va chet tili, matematika kabilar) dan doimiy mashg‘ulot o‘tkazib turadilar. Bir xonada o‘quvchilar bilan turli yo‘nalishdagi ishlarni qo‘sib olib borish mifik taraqqiyotining ma’lum bir bosqichida ehtimol to‘g‘ridir, lekin bu hol kabinetni o‘z yo‘nalishiga muvofiq tarzda jihozlashga, ya’ni mashg‘ulotlar kabinet afzalliklaridan to‘liq foydalanishga imkon bermaydi.

Kasbga yo‘naltirish ishlari cho‘qurlashtirilib, uning mazmuni boyitilib, axborot vositalari to‘planib borgan sari bunday o‘rindoshlikning noqulayligi tobora ko‘proq sezila boradi. Kasbga yo‘naltirish kabinetini avval boshdan ixtisoslashtirilgan holda tashkil etib, shu yo‘nalishdagi ishni yanada rivojlantirish imkoniyatlarini oldindan ko‘rib chiqish to‘g‘iroq bo‘ladi.

O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish maxsus kabinetini tashkil etishga kirishganda bu ishning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish kerak. Kabinet mashg‘ulotlarining dars formasini optimallashtirishdan ham kura uni o‘tkazishga jalb etiladigan odamlar bilan metodik ishlar olib borish, o‘quvchilar mustaqil tanishishi va mustaqil tayyorlanishi, darsdan tashqari mashg‘ulotlar o‘tkazishning ommaviy va guruhli shakllari, guruhli va individual konsultatsiyalarga ko‘proq moslashgan bo‘lishi kerak. Bu esa kabinetning tashqi qiyofasida ham o‘z ifodasini topishi lozim.

Kabinet ishi tuman jamoatchiligi bilan keng aloqalar olib borishni nazarda tutishi munosabati bilan kabinetga kelish oson bo‘lsin uchun, unn birinchi qavatda tashkil etish o‘rinlidir. Kabinet uchun kamida 50—54 kvadrat metr (ya’ni 6x9 m kattalikda) keladigan sinf xonasini ajratish ma’qul. O‘quv-metodika kabinetini mакtab baza korxonasi yordamida jihozlaydi. Bu o‘rta umumta’lim maktabning baza korxonasi, (tashkiloti) to‘g‘risidagi Nizomda belgilab berilgan. Kabinet rahbari eng zarur jihozlar ro‘yxatini to‘zadi, uni olishning har xil variantlarini ko‘rib chiqadi. Jihozlarniig bir qismi o‘quv-ishlab chiqarish kombinatida, mакtab ustaxonasida tayyorlanishi mumkin, kabinetni jihozlashga o‘quvchilarning ota-onalarini jalb qilish mumkin.

Kasbga yo‘naltirish ixtisoslashgan kabinetini qo‘yidagi jihozlar bilan ta’minlash zarur:

- o‘quvchilar, mashg‘ulot rahbari uchun hamda mакtab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish bo‘yicha birgalikdagi ishga jalb etiladigan kishilar uchun mebel;

- o‘quv uskunalari, kabinet materiallari va xujjalarni saqlash uchun mebel va moslamalar (shkaflar, stellajlar, yashchiklar, polkalar);

- o‘quv qurollarini, ilg‘or pedagogik tajriba materiallari, o‘quvchilarining eng yaxshi ishlarini namoyish etadigan moslamalar (vitrinalar, stendlar, to‘miketlar, reykali planshetlar va xokazolar);

- ta’lim va tarbiyaning texnik vositalari apparatlari komplekti;

- texnik vositalardan foydalanadigan moslamalar (ekran-derazalarga pardalari, etc.)

tortish uchun moslamalar, apparatlar o‘rnataladigan tagliklar);

- o‘quv-kurgazmali qurollar, ularga qo‘yidagilar kirishi mumkin;
- tabiiy ob’ektlar: xom ashyo va yarim fabrikat namunalari, baza korxonasi mahsulotlari, turli kasb vakillarining ish qurollari va boshqa mehnat vositalari, maktab o‘quvchilari unumli mehnati buyumlarining namunalari va boshqalar;
- hajmli maketlar va modellar (o‘quvchilar texnik ijodiyoti namunalari, maktabga otalik yordami predmetlari, texnik moslama, qurilmalarning maketlari va modellar; qishloq xo‘jalik mahsulotlari nushalari);
- yassi tasvirlar (portretlar, kartina reproduksiyalari, fotosuratlar, sxemalar, kartalar, plakatlar, jadvallar, diagrammalar va boshqalar);
- auditiv va audiovizual qo‘llanmalar (ovozi yozuvlari, kinofilmlar va kinoparchalar);
- o‘quvchilar, ularning ota-onalari, maktab pedagoglari uchun adabiyotlar (ijtimoiy-siyosiy, ilmiy-ommabop, memuar, spravochnik kitoblar);
- ota-onalar va jamoatchilik vakillari uchun o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish bo‘yicha instruktiv materiallar va metodik qo‘llanmalar;
- qo‘llanmalar tayyorlash uchun materiallar (qog‘oz karton, buyoq, elim, yog‘och, metalldan ishlangan va plastik materiallar);
- qo‘llanmalarni tayyorlash va to‘zatish asboblari, uskunalarini tozalab turadigan narsalar yuvish materiallar va boshalar);
- kabinet bazasida kasbga yo‘naltirish ishini ilmiy asosda tashkil etish va unda rahbarlik qilish maxsus vositalari, agrotexnika vositalari va kanselyariya buyumlari (Maktab jihozlari va ta’limnnng texnik vositalari ilmiy tadqiqot instituti tomonidan ishlab chiqilgan jihozlar ro‘yxati asos sifatida qabul qilindi).

Sanoat mакtablar uchun maxsus tayyorlab chiqarayotgan mebel nomenklaturasi bilan kifoyalanish har tomonlama afzal, chunki uni loyihalashda hamma talablar to‘liq hisobga olingan. Maktab mebeli gabaritlari uning kabinet intereriga yaxshi mos tushishiga imkon beradi, chunki loyihalash vaqtida mакtab binolarida uning joyini o‘zgartirish mumkinligi nazarda tutilgan. U oddiy va pishiq yasalgan foydalanish uchun qulay (yaxshi yutiladi, oson ta’mirlanadi),

o‘quvchilarning bo‘y-bastiga va pedagogik faoliyatning o‘ziga xos xususiyatlariga, o‘quv-tarbiya jarayoni metodlariga muvofiq keladi.

Kasbga yo‘naltirish kabineti uchun mакtabda «Texnik ma’lumotlar» mavjud mebellar namunalarini tavsiya etish mumkin. Kabinet oldi devorini jihozlash uchun tabaqali sinf doskasi bo‘lgan seksiyalni shkaf sotib olish mumkin, ON-1-549 (39) (5780x1880x500 mm) shkafi olti juft universal seksiyalardan (katta va kichik) iborat.

Mashg‘ulotlarning an’anaviy atributi sinf doskasini mакtab o‘quvchilari ro‘parasiga o‘rnatmagan ma’qul. Kasbga yo‘naltirish kabinetida ko‘chma doska yoki shkafning ochiladigan eshiklari orasida yopiq holda turadigan doska bo‘lgani ma’qul.

O‘quvchilar ish o‘rni jihozlari, jadval yashchiklari mакtab mebelining yangi standartiga muvofiq to‘g‘ri kelishi kerak.

Mакtab nomenklaturasiga kirmaydigan mebelni tanlashda shunga e’tibor berish kerakki, uning ishlaydigan qismining sirti yaraqlamasin, och mato bilan qoplangan bo‘lsin. Och ko‘k, kul rang, och moy rang mebel birmuncha to‘g‘ri keladi. Yog‘ochning asl rangi saqlangan bo‘lishi mumkin.

Kasbga yo‘naltirish kabineti uchun ta’lim va tarbiyaning qo‘yidagi texnik vositalarini tavsiya etish mumkin:

- ekrani diagonaliga 31 sm bo‘lgan diapozotivlar va diafilmlar namoyish etish uchun «Svityaz -M» diaproektori.

Kasbga yo‘naltirish kabinetini jihozlash kabinetni bezatishning umumiyligi yoki jihozlarni joylashtirish rejani tayyorlashdan boshlanadi. Katta hajmli predmetlarni joylashtirishning har xil variantlarini masshtabi 1:100 yoki 1:50 bo‘lgan rejada «mashq kilib» ko‘rgan ma’qul. Intererni bezaydigan hamma komponentlarning estetik kurinishini tasavvur etish uchun kabinetining umumiyligi ko‘rinishi eskizini ranglarga bo‘yab tayyorlasa yaxshi bo‘ladi.

Jihozlarni qo‘yidagicha joylashtirish mumkin. Old devorga dekorativ panno ishlanadi, u kasblarning xilma-xilligi va mehnatning go‘zalligini ko‘rsatib turishi kerak. Panning tepasida devor o‘rtasida filmlar namoyish qilinadigan maxsus

ekran o‘rnatib qo‘yiladi. Old devorning past qismini shkaflarning kichik seksiyalari, ko‘rgazmali qurollar saqlanadigan javonlar, katalog yashik, televizor (ko‘chma tagligi bo‘lishi ham mumkin), yassi ko‘rgazmali qurollar saqlanadigan yashchik va jadvallar uchun taglik, o‘zgartirish turiladigan adabiyotlar ko‘rgazmasi stendi egallaydi.

Orqa devor yoniga seksiyali shkaflar joylashtirilishi mumkin, ularda o‘quvchilarining ijodiy ishlari ko‘rgazmasi, kinoproektor (shkafda yoki ko‘chma taglikda) bo‘ladi. Qalin yon devorda kasbga yo‘naltirish ekspozitsiyalari bo‘lgan osma planshetlar, to‘rniketlar (elpig‘ichsimon ochiladigan planshetlar nabori), e’lonlar doskasi joylashadi.

Oldindagi devordan 2 — 2,3 m masofada ikki o‘rinli stollar (3 tadan 3 qator) va yig‘ma stullar qo‘yilishi mumkin. Oldindagi devordan 0,7—1,2 m masofada stollar qatori ro‘parasida oyna oldida o‘qituvchi stoli turadi, disklar, kartotekalar, mashg‘ulotlarga tayyorlab qo‘yilgan qo‘llanmalar bo‘limi bilan jihozlangan bo‘ladi. O‘quvchi stoli yoniga epiproektor, diaproektor tagligini ham qo‘yish mumkin. O‘qituvchi ish joyi yaqinida kurgazmali qo‘llanmalar, ta’limning texnik vositalari apparatlari jam bo‘lib turishi mashg‘ulotlar vaqtidan unumli foydalanish imkonini beradi.

Mebellarni joylashtirayotganda qo‘yidagi u mumiy qoidalarga rioxha qilinadi. O‘quvchilar mashg‘ulotlar vaqtida shunday o‘tirishlarn kerakki, tabiiy yorug‘ chap tomondan tushib tursin. Stullar qatori o‘rtasidagi kenglik kamida 0,5—0,6 m bo‘lishi, stollar va ichki tortilgan devorga o‘rnatilgan yoki qator qo‘yilgan shkaflar o‘rtasidagi oralig‘; 0,6—0,9 m bo‘lishi kerak. Stollarning birinchi qatori oldingi devordan 1,6—2,5 m narida qo‘yilishi kerak. Oxirgi qator stollar bilan orqadagi devor yoniga o‘rnatilgan shkaflar orasi 0,8—1,3 m bo‘lishi lozim. Kinofilmlar namoyish etilayotganda apparat ekrandan -7—7,5 m masofada qo‘yiladi, diafilmlar ko‘rsatilayotganda masofa 1,5—3 m bo‘lishi kerak. Ko‘rgazmali qo‘llanmalar, adabiyotlar shkaflarda saqlanishi lozim, shkaf eshigining ichki tomonida ularda saqlanayotgan buyumlar ruyhati osib qo‘yiladi.

Xona ventilyasiyasiga e’tibor qilish, zarur bo‘lsa elektroventilyator

o‘rnatish, qo‘ushimcha tuynuk, fortochkalar qilish lozim.

Kabinetni jihozlash bilan bir vaqtida axborot materiallari to‘planadi. Ular qo‘yidagi asosiy tematik bo‘limlar bo‘yicha to‘planadi:

1. Maktab atrofidagi korxonalar, ishlab chiqarish turlari, ularning rivojlanish istiqbollari, kadrlarga ehtiyoji.

2. Kasb tayyorgarligining turlari va formalari, oliy va o‘rta maxsus o‘quv yurtlari, ularda o‘qish muddatlari, qabul shartlari. Maktabning yaqin atrofdagi kasb-hunar kollejlari va boshqa o‘quv yurtlari bilan aloqalari.

3. Maktabning korxonalar va tashkilotlar bilan aloqalari.

4. Maktab o‘quvchilarining ijtimoiy foydali, unumli mehnati, kasb tayyorgarligi, yozlik mehnat amaliyoti, qiziqishlar bo‘yicha klublar, to‘g‘araklar, fakultativlardagi mashg‘ulotlar. Maktab o‘quvchilarining uyda hamda maktabdan tashqari uyushgan xavaskorlik ijodida namoyon bo‘ladigan qiziqishlari va shug‘ullanadigan mashg‘ulotlari.

5. Ishchilar mehnati mazmunini ochib beruvchi kasblar (ayniqsa moddiy ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalaridagi taqchil kasblar) ta’riflangaa yozuv.

6. Mehnat biografiyalari namunalari, kasbga kirib kelish yo‘llari haqidagi ocherklar, ota-onalar, maktabni to‘g‘atib chiqqanlar, ishlab chiqarish ilg‘orlari bilan «Mening kasbim, u menga nima sababdan yoqadi» mavzuida suhbatlar, boshqa xujjatli va publistik materiallar.

7. Maktabni bitirib chiqqanlarning tarmoqlar, korxonalar, mutaxassisliklar bo‘yicha taqsimlanishi, maxsus o‘quv yurtlarida bilimni davom ettirish to‘g‘risidagi statistik ma’lumotlar.

8. O‘quvchilar shaxsining kamol topishiga doir ko‘zatish (va maxsus tadqiqot) materiallari. O‘quvchilarining kasb tanlashga tayyorligi, bilim olishni davom ettirish va nima uchun shu yo‘lni tanlaganlagini izohlovchi ma’lumotlar.

9. Maktab pedagogika jamoasining jamoatchilik bilan (ota-onalar, mehnat jamoalari, o‘quv yurtlari va maktabdan tashqari tarbiya muassasalari vakillari bilan) hamkorlikdagi kasbga yo‘naltirish ishi tajribasini umumlashtiruvchi

materiallar. Maktab tajribasi materiallari qo‘yidagilarni o‘z ichiga olgan bo‘lishi mumkin: kasbga yo‘naltirish kengashining rejalarini va hisobotlari; o‘quvchilar bilan kasbga yo‘naltitirish ishining metodik saviyasini oshirish yuzasidan pedagogika jamoasi seminar mashg‘ulotlarining tematikasi; eng yaxshi sinf rahbarlari, metod birlashmalari rahbarlari predmet o‘qituvchilari, eng yaxshi o‘qituvchilarning pedagogi; o‘qishlar, konferensiyalar seminarlardagi nutqlari, mashg‘ulotlarda kasbga yo‘naltirish mazmuidagi mahalliy materiallardan foydalanuvchi predmet o‘qituvchilari darslarining reja-bayonnomasi namunalari; kichik, o‘rta va katta yoshdagi o‘quvchilar uchun suhbatlar, tarbiyaviy sinf soatlari tematikasi, ertaliklar, kechalar, olimpiadalar va viktorina, bahslar senariylari: anketalar namunalari, kasblar bayon qilingan sxemalar, ekskursiyalar to‘g‘risidagi hisobotlar; devoriy gazetalar, mehnat desantlari «chaqmoq»lari sonlari, o‘quvchilar havaskorlik ijodi mahsullari, kasblar to‘g‘risidagi referatlar, korxonalar to‘g‘risidagi albomlar va hokazo.

Kabinet uchun materiallar yig‘ishga o‘lkashunoslik nuqtai nazaridan yondashuv kasbga yo‘naltirish ishini yanada yaxshi qilish, yaqin, ishonchli misollardan foydalangan holda mahalliy kasblarni targ‘ib qilish imkonini beradi.

To‘plangan axborot materiali qayta ishlangan holda kasbga yo‘naltirishga oid ekspozitsiyaga kiritilishi, papkalar, albomlar, byulleteplar va devoriy gazetalar sonlari, “Kasblar kalendar”ga (kasb bayramlari kunlariga bag‘ishlab) tavsiya etilishi mumkin.

Kasbga yo‘naltirish o‘quv-metodika kabinetini -jihozlashda ko‘rgazmalilikning pedagogik prinsipidan kelib chiqish kerak. Ko‘z bilan ko‘rganda predmetlarni his etish, tushunish osonroq bo‘ladi, yangi, murakkab darslarni o‘zlashtirish engillashadi. Ko‘rgazmali agitatsiya — bu avvalo tasvirlar bilan ishontirish, fikrni lunda ifodalash san’atidir. Material orginal jihozlanganligi bilan, bayon etilayotgan mavzuning aktualligi, axborotlarning yangiligi, tushunarli ifodalab berilishi bilan e’tiborni jalb qilishi kerak.

Kasbga yo‘naltirish ekspozitsiyasini ko‘rgazmali targ‘ibot tayyorlash masalalariga alohida to‘xtalib o‘tish lozim. Kabinet ekspozitsiyasi kabinet

intererini jihozlashning muhim qismidir. Kasbga yo‘naltirish ekspozitsiyasni ustidagi ishni mavzu reja tuzishdan boshlash kerak. Reja bo‘lmasa material mazmuni mantiqiy bog‘lanmaydi va izchil bo‘lmaydi, bu hol ko‘rgazmali agitatsiya vositalarida ifodalangan asosiy fikrlarni tomoshabinlar o‘zlashtirishini qiyinlashtiradi.

Kasbga yunaltirish ekspozitsiyasi elementlarini joylashtirish va tayyorlash yuzasidan bir necha amaliy maslahatlar berib o‘tamiz.

Kasbga yo‘naltirish ekspozitsiyasi faqat kasbga yo‘naltirish kabinetiga emas, shu bilan birga unga tutash yo‘lak, rekreatsiyaga ham joylashtirilishi mumkin, bunda tematikaning muayyan bog‘liqligi va izchil rivoji saqlanishi kerak. Baza korxonalari bilan yaqin alohasi bo‘lgan ayrim maktablar kabinet ekspozitsiyasining asosi qilib shu korxona haqidagi materiallarni oladilar. Biroq, faqat bir korxona; alohida ishlab chiqarish bilan bog‘langan tema bilan cheklanib qolish to‘g‘ri bo‘lmaydi. Kabinet ekspozitsiyasida g‘oyaviy-axloqiy muammolarga va to‘g‘ri kasb tanlashning ilmiy asoslariga e’tiborni qaratgan yaxshiroqdir. Korxonaga bag‘ishlangan ekspozitsiya bo‘limlarini kiraverishga joylashtirish, uni baza korxonasi kollektivining mehnat shuhrati zali tarzida jihozlash kerak.

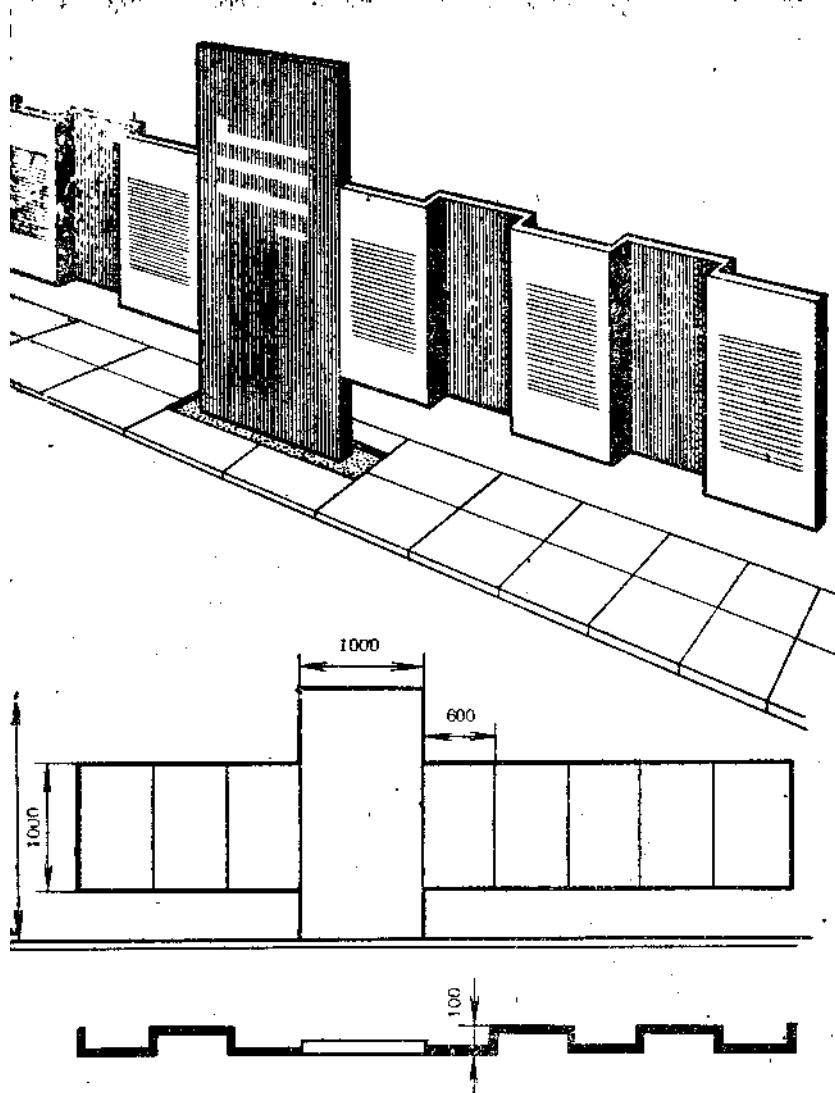
Intererni kurgazmali agitatsiya vositalari bilan jihozlayotganda uslub birligi prinsipini saqlash muhimdir, shunga e’tibor berish kerakki, planshetlar detallarida o‘lchovlar, ranglar jihatidan ekslozitsioya bog‘liqlik bo‘lsin. Bezash vositalari va usullari qat’iy cheklangan bo‘lsa, ekspozitsiyaning uslub birligi burtib ko‘rinib turadi. Namoyish qilish yuzasidan chiqib turadigan katta elementlar (vitrinalar, planshetlar) o‘lchamlari devorning bo‘lingan boshqa o‘lchamlariga (deraza va eshik tepalari, stollar yuzasi bilan) to‘g‘ri kelishi kerak. Ko‘rgazma sahnini egallaydigan bir qator planshetlar bo‘yi 1,69—2,1 m va poldan kamida 0,9 m balandlikda gorizontal polosa bo‘lib boradi. Kabinetning yaxlit yon devorida 5—6 planshetni o‘rnatish mumkin. Ekspozitsiyaniig asosiy mazmunini beruvchi qismi vistavkaning kompozitsion markazi bo‘lib qoladi va odatda badiiy-grafika vositalari bilan ajralib turadi, tekstli sarlavhalari bo‘ladi. Kompozitsion markaz planshet yoki ekspopatlar (fotosuratlar) o‘lchovlarni bilan dekorativ detallari, rangli

kontrastlari, nakladli qabariq shrifti, ko‘rgazma yuzasining boshida yoki o‘rtasida joylashishi bilan ajralib turishi mumkin (1—2-rasmlar).

Eksponatlar qo‘yilgan narsalarning yuzasi yaltiramasligi, to‘q rangga bo‘yalgan bo‘lmasligi kerak. Eksponat joylashgan narsa emas, balki eksponatning o‘zi ko‘rinib turishi kerak. Planshetlar, portretlarni gorizoital yog‘och reykaga, metall trubaga mahkamlab qo‘ygan ma’qul. Ekspozitsnyaning ayrim o‘zgartiriladigan elementlarini, xususan kichik planshetlarni doimiy turadigan umumiy asosga o‘rnatgan ma’qul, uning yaxlit sirti fon vazifasini o‘taydi. Umumiy fon namoyish qilinayotgan hamma elementlarni, hatto ular shakli, rangi va yorqinligi jihatdan xilma-xil bo‘lsa ham kompozitsion jihatdan birlashtirib turadi. Umumiy asos qilib yog‘och shchitlari, qalin faner, sun’iy materiallardan ishlangan plitalarni ishlatish mumkin. Ingichka yog‘och reykalarni jips qilib qoqib plitalar yasash mumkin. Katta metall karkasdagi qator osma faner shchitlar ham umumiy asos bo‘lishi mumkin, bu shchitlar yonidagisi bilan, bog‘langan holda yasaladi (tayyor konstruksiya qavat-qavat bukletni eslatadi). Bunday konstruksiyani kabinetga emas, rekreatsiyaga qo‘ygan yaxshi. Hajmli eksponatlarni shkafning oynavand seksiyasiga yoki olib qo‘yiladigan vitrinaga joylashtirish mumkin. Tekstli plakatlarini tematik papkalarga yoki kitob ko‘rinishida bo‘lgan to‘rniketga solish kerak, to‘rniket jildi bilan kabinet devoriga yoki stol kalendarini eslatadigan konstruksiyaga mahkamlab qo‘yiladi.

Kasblar propagandasining ta’sirchanligi, kasbga yo‘naltirish ekspozitsiyasi materiallari tarbiyaviy ta’sirining samaradorligi bezakchilar mahoratiga bog‘liq. Ko‘rgazma yuzasi badiiy-grafik vositalar (ritm, kontrast, miqyos, ranglar uyg‘unligi) bilan to‘g‘ri jihozlanganligi ekspozitsiya mazmunidagi muhim narsani ajrata bilishga, bo‘limlarning mantiqiy, bog‘liqligini ko‘rsatishga, hamma ekspopatlarni ta’sirlanib tomosha qilishga yordam beradi.

Ekspozitsiyada tasvir va so‘z mutanosibliri bo‘lishi lozim. Illyustratsiyalar va tekstlar bir-birini to‘ldiradi, tasvir tekshiring og‘irligini bildirmaydi, uni oson qabul qilish va tushunishga yordam beradi.

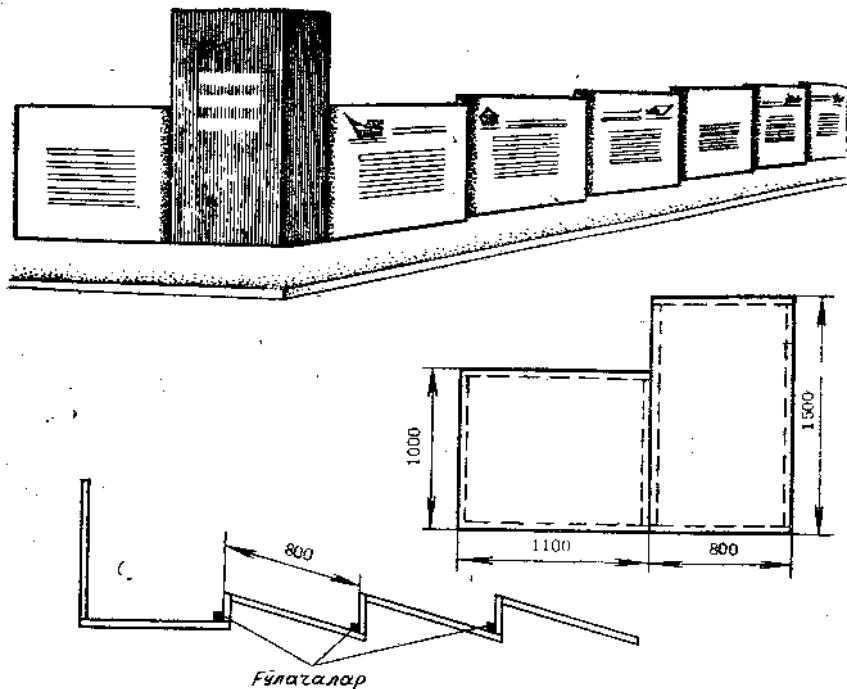
1-rasm. Mavzuli devoriy ko'rgazma.

Dekorativ bezaklar tekst bilan to‘ldirib yuborilgan bo‘limlarni jonlantiradi, aloqador bo‘limlarni borlaydi, e’tiborni tortib, ruhiy engillik bag‘ishlaydi.

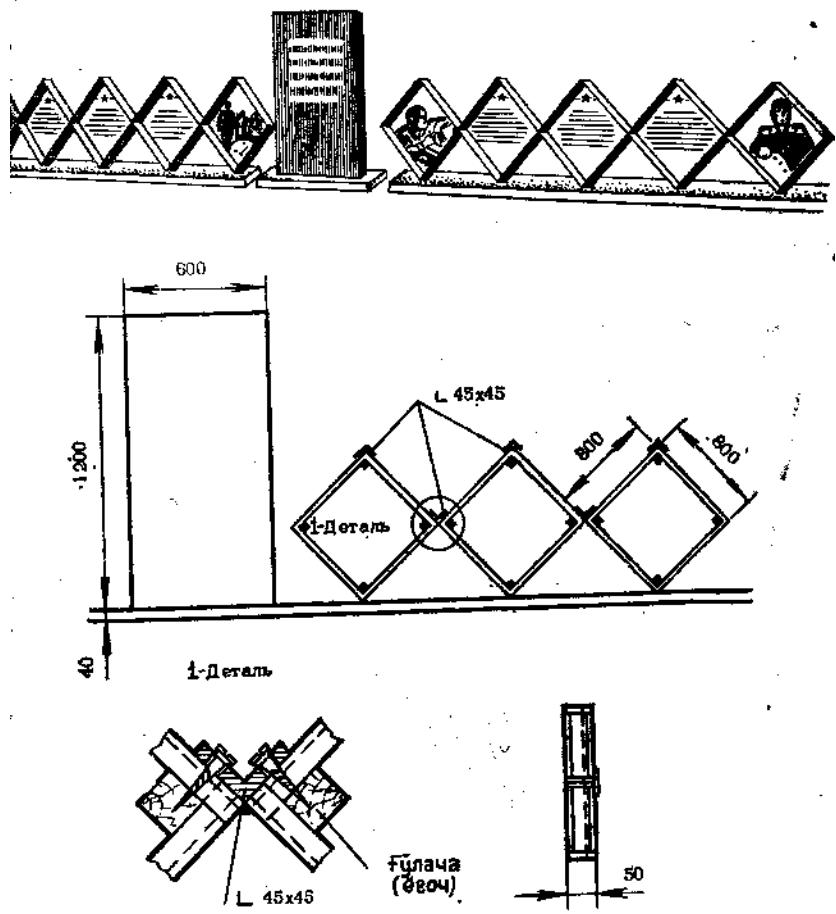
Hamma kurishi uchun qo‘yilgan matn jihatdan tushunarli, abzatslarga ajratilgan bo‘lishi kerak. So‘zlarni satrdan-satrga bo‘lib ko‘chirish, ayniqsa, sarlavhalar va chastotalarni bo‘lib qo‘yish mumkin emas. Shriftlar shunday kattalikda bo‘lishi kerakki, matnni yorug‘ etarli tushib turgan paytda kamida 1 m dan bemalol o‘qish mumkin bo‘lsin. Asosiy matn 150—180 belgidan oshmasligi kerak.

Fotosuratlarni tanlaganda ularning mazmuniga qarash kerak, u ulardan yo g‘oyaviy-siyosiy ahamiyatga ega bo‘lgan (simvollar, shiorlar bilan birga) bezatish

elementi sifatida, yo izohlovchi matnsiz mazkur bo‘limga qo‘yilmasa, mustaqil ahamiyati bo‘lmagan illyustratsiyalar sifatida foydalanish mumkin. Dekorativ ahamiyati bo‘lgan, simvol tarzidagi foto-suratlardan boshqa hamma suratlar ostiga qisqacha matn yoziladi, ularda e’tiborni predmet to‘g‘risidagi texnik ma’lumotlar, mehnat vositalari, qurollariga emas, balki odamning mehnatdagi yutuqlariga, uning muvaffaqiyatga etaklovchi shaxsiy fazilatlariga qaratiladi.

2-rasm.

3-rasm.

Ilg‘orlar suratini qalashtirib tashlab, planshetni baza korxonasining hurmat taxtasiga aylantirib yubormaslik kerak, butun joyni qiziqarli mehnat biografiyasi, kasbning jozibali tomonlarini ochib beruvchi material uchun berish kerak.

O‘quvchilar qiziqishini kuchaytirish uchun ekspozitsiyaga o‘smirlarning mehnat-rohat lagerlaridagi, ustaxonalardagi ishni aks ettiruvchi materiallarni kiritish o‘rinlidir, chunki o‘quvchilarning o‘zlari olgan fotosuratlar o‘smirlarni hayajonlantiradi.

Sarlavxa tomoshabin e’tiborini o‘ziga tortishi kerak. Katta ko‘rgazma uchun sarlavha murojaat, undov, so‘roq ko‘rinishida, tugallanmagan gap shaklida bo‘lishi mumkin.

Misol tariqasida kasbga yo‘naltirish ekspozitsiyasi bo‘limlarning qo‘yidagi sarlavhalari namunalarini keltirish mumkin.

«Hazrati inson» yoki «Bundai yuqori unvon yo‘q!» (mamlakatimiz iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy hayotida mutaxassis xodimning roli, hozirgi ishchilarning

xislatlari to‘g‘risidagi bo‘limga)

«Shahrimizning buguni va ertasi» (tuman ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti, korxonalar, yangi qurilishlarning mehnat yutuqlari to‘g‘risidagi bo‘limga);

«Inson mehnati bilan go‘zal» yoki «Inson irodasi va mehnati hamma narsaga qodir» (ishchilarining o‘z mehnatlari to‘g‘risidagi fikrlari keltirilgan ishlab chiqarish ilg‘orlari to‘g‘risidagi bo‘limga);

Kabinet jihozlanib, bezatilib bo‘lingach, yig‘ilgap axborot materiallari tartibga solinadi, mavjud jihozlar kartotekasi tuziladi, kabinet pasportlashtiriladi.

Maktab tajribasi materiallari sohalariga qarab guruholashtirilishi mumkin. Masalan, predmet o‘qituvchilariga yordam, sinf rahbarlariga, ota-onalarga va ka’sbga yo‘naltirish ishiga jalb qilinadigan korxonalar vakillariga aloxida bo‘lib qo‘yiladi.

Sinf rahbariga yordam maxsus papkasida shunday materiallar yig‘ilgan bo‘lishi mumkin: sinf rahbarining tarbiyaviy ishlar planida kasbga yo‘naltirish va mehnat tarbiyasi ishlarini rejalashtirish namunalari; kasbga yo‘naltirishga oid sinf soatlari mavzulari; kasbga yo‘naltirishga oid ayrim tadbirlarning metodik ishlari (sinf soatlari, suhbatlarning konspektlari, ertaliklarning senariyalari); o‘quvchilar qiziqishlari va mo‘ljallari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni to‘plash uchun anketalar namunalari.

2.2. O‘quv metodik kabineti mudiring vazifalari va uslubiy ishlarni tashkil etish

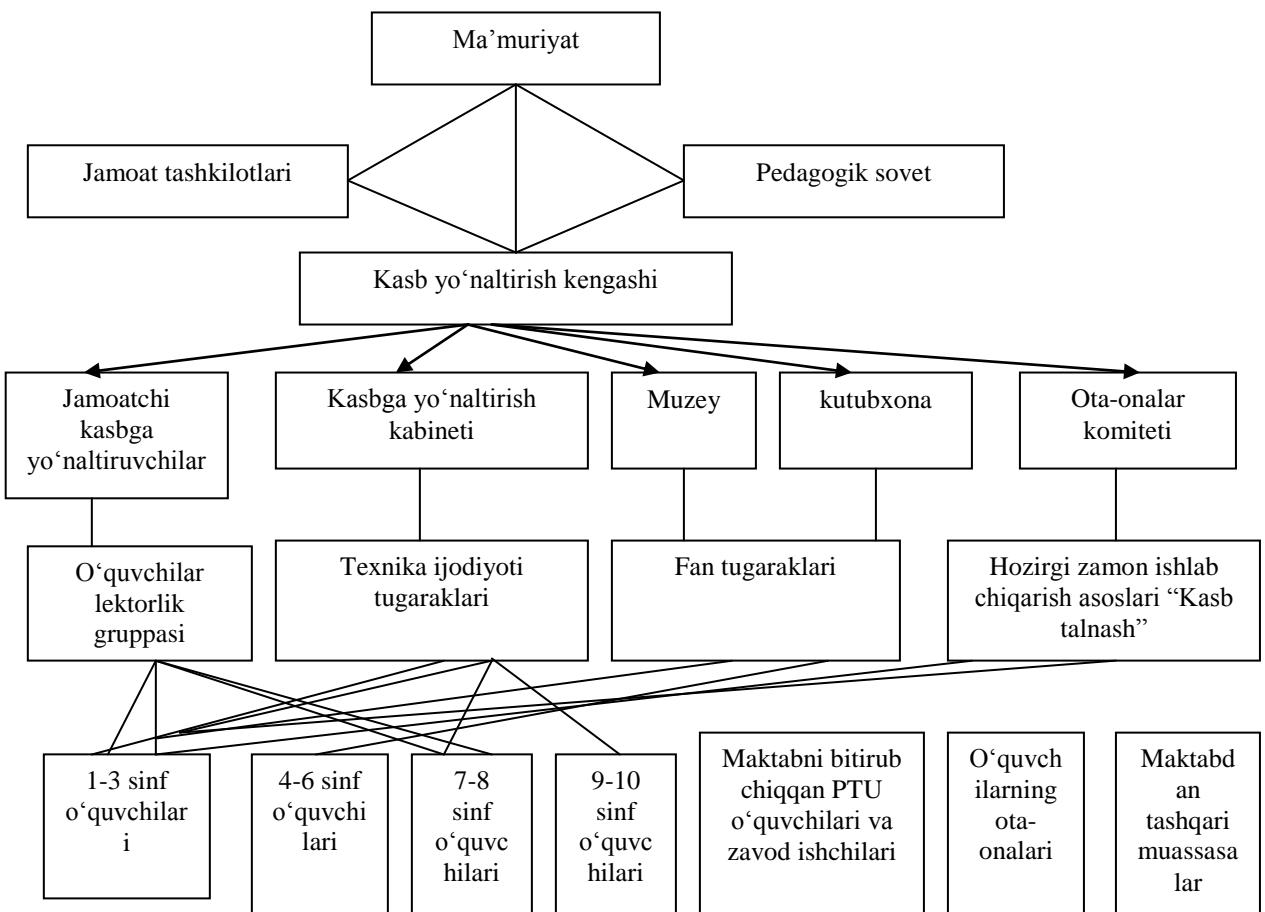
Maktab kasbga yo‘naltirish kabinetiga umumiylaharlikni, odatda, direktor va uning o‘quv-tarbiya ishlari bo‘yicha o‘rinbosari amalga oshiradi (2-rasm).

Kasbga yo‘naltirish ishlarini bevosita rejalashtirish va o‘tkazish uchun kasbga yo‘naltirish kabineti bazasida maktab direktori pedagogik xodimlar orasidan kasbga yo‘naltirish o‘quv-metodik kabineti rahbarini tayinlaydi.

Kabinet rahbari muntazam o‘z malakasini oshirishi, kasbga yunaltirish bo‘yicha ilg‘or tajribani doimo o‘rganib borishi va umumolashtirishi kerak.

Kabinet rahbari qo‘yidagilarni bilishi kerak:

- mактабда о‘кувтарбия ишларини ташкіл етіш тизімі;

2-rasm. O'rta umumta'lim sharoitida kasbga yo'naltirishning tashkiliy strukturasi.

- iqtisodiyot asoslari, mehnat va ishlab chiqarishni tashkil etish;
- O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi asoslari;
- mehnat qonunchiligi;
- pedagogika va psixologiya asoslari; mehnat ta'limi va tarbiyasi metodikasi;
- mehnat ta'limi va kasb tanlash masalalari bo'yicha halq maorifining yuqori organlari nashr etadigan o'quv-metodik xujjalalar.

Kabinet rahbari o'z faoliyatida o'qituvchilar, o'quvchilar, ota-onalar, kasbxunar kollejlari, baza va boshqa korxonalar (tashkilotlar) xodimlaridan iborat faollarga tayanadi.

Kabinet rahbari maktabning kasbga yo'naltirish ishini rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilishga javob beradi. Korxonalar va kasb-hunar kollejlariga

kasbga yo‘naltirish bo‘yicha birgalikdagi ishini koordinatsiya qiladi. U yig‘ilishlarni, ishchilar va kasb-hunar kollejlari xodimlari bilan uchrashuv kechalarini tayyorlaydi va o‘tkazadi. Korxonalar va kasb-hunar kollejlariga kasb tanlash ekskursiyalarini uyushtiradi, buning uchun maktab pedagogik jamoasini jalg qiladi, maktab ma’murayati va pedagogik jamoasi yordamida kasbga yo‘naltirish masalalari bo‘yicha fakultativ mashg‘ulotlar tashkil qiladi, bevosita o‘quv jarayoni va o‘qishdan tashqari vaqtida kasbga yo‘naltirish ishi yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqish va uni qo‘llanishda qatnashadi.

O‘quvchilarning muayyan kasblarga qiziqish va moyilliklarini shakllantirish jarayonini o‘rganish maqsadida maktab o‘quvchilariga vaqt-vaqt bilan anketa tarqatadi, o‘qituvchilar o‘quvchilar va ularning ota-onalariga maktab bitiruvchilarini kasb-hunar kollejlariga yo‘naltirish masalalari bo‘yicha muntazam ravishda spravka-axborot beruvchi konsultatsiyalar o‘tkazib boradi.

O‘rta maktablar bitiruvchilarini kasb-hunar kollejlariga yo‘naltirish tuman shtabi ishida qatnashadi. Maktab ma’muriyati bilan birgalikda har bir bitiruvchi qaysi kasb-hunar kollejlariga joylashganligi yoki akademik litseyga kirganligi natijasini yakunlaydi.

Maktab kasbga yo‘naltirish o‘quv-metodika kabinetining rahbari qo‘yidagi xuquqlarga ega:

- maktab kasbga yo‘naltirish kengashining tarkibiga kirish;
- maktab kengashida maktabdagi kasbga yo‘naltirish ishni yaxshilash yuzasidan takliflar kiritish, o‘tkazilayotgan tadbirlarning bajarilishi uchun javobgar shaxs faoliyatiga baho berish;
- rahbar materiallar bilan, maktabning xizmat, ishlab chiqarish va o‘quv xujjalari bilan tanishish;
- maktab direktori bilan kelishgan holda maktabda o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish bo‘yicha ishlab chiqiladigan xizmat va metodik xujjalarni imzolash;
- o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish sohasidagi aktiv faoliyati uchun o‘qituvchilarni va boshqa xodimlarii rag‘batlantirish yoki ishdagi kamchiliklari uchun jazolash haqida maktab direktoriga takliflar taqdim qilish.

Maktab kasbga yo‘naltirish o‘quv-metodik kabineti rahbari qo‘yidagilar uchun javobgardir:

- maktab o‘quvchilari bilan o‘tkaziladigan kasbga yo‘naltirish tadbirlarini nazorat qilish, ularning sifati va samaradorligi;
- kasbga yo‘naltirish kabinetidagi o‘quv-metodik xujjatlar, ulardan pedagoglarning o‘z vaqtida foydalanishi, ko‘rgazmali qo‘llanmalar va ta’limning texnik vositalariniig to‘g‘ri saqlanishi;
- maktabning kasbga yo‘naltirish kengashida ish yuritishning ahvoli;
- kasbga yo‘naltirish bo‘yicha kelayotgan adabiyotlar va boshqa materiallarni hisobga olish;
- o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish hisobot hujjatlarini to‘g‘ri to‘zish.

Kabinet rahbari har yili kabinetning kasbga yo‘naltirishga doir ish rejasini to‘zib chiqadi. Bunda uning kasbga yo‘naltirish vazifalarining o‘ziga xos xususiyati hisobga olinadi. Kabinetning ish rejasi maktabning kasbga yo‘naltirish ishi rejasi o‘rniga to‘zilmasligi kerak. U ijrochilar bilan kelishiladi va kasbga yo‘naltirish kengashni tomonidan tasdiqlanadi.

Rejaga faqat kabinet bazasi yokn kabinet mudiriising bevosita rahbarligida amalga oshiradigan bo‘limlar va tadbirlargina kiritiladi. Kabinet vazifalari va funksiyalaridan kelib chiqib, reja qo‘yidagi bo‘limlarni o‘z ichiga olishi kerak:

- «O‘quvchilar o‘tkazadigan ommaviy tadbirlar»;
- «O‘quvchilar bilan olib boriladigan individual ishlar»;
- «Maktab pedagogik kollektivi bilan olib boriladigan metodik ishlar»;
- «Ota-onalar bilan olib boriladigan metodik ishlar»;
- «Maktab, baza korxonasi, kasb-xunar kollejlarining birgalikdagi ishi».

«O‘quvchilar o‘tkazadigan ommaviy tadbirlar» bo‘limiga kabinet rahbari kabinet bazasiga o‘tkazish maqsadga muvofiq bo‘lgan tadbirlarni tanlab oladi. Bunday tadbirlarga avvalo kasb tanlash asoslari bo‘yicha fakultativ mashg‘ulotlar o‘tkazish kiradi. Rejada mavzular, mashg‘ulot kunlari va mas’ul ijro etuvchilar ko‘rsatiladi. Sinf rahbarlari bilan kelishgan holda kabinet ishi planiga kasb tanlashga bag‘ishlangan sinf soatlari kiritiladi. Kabinet rahbari va sinf rahbari

oldindan sinf soatini kelishib oladilar va uni bиргалашив тайярлаб, о‘тказадилар. Синф соатлари кабинет базасида о‘кувчиларинг ўшусиатларшш хисобга олиб, V синfdан бoshlab о‘тказилиши мумкин. Синф раҳбарлари кабинет раҳбари билан биргаликда синф соатлари qандай о‘тказиш ссенариюларини ўзадилар, бу ссенариюлар keyin кабинетда саqlанади ва шу xildagi mashg‘ulotlar тайярланадиган методик materialga asos bo‘lib hisobланади.

Kabinet раҳбари адабиyyот о‘qituvchisi va kutubxonachi bilan bиргаликда. Yozuvchilarning асаларн bo‘yicha V-VII, VIII—IX, sinf o‘кувчиларн үчун o‘кувчилар конференсиyalari, shunnngdek «Kasbni yoqlash» konkurslarini o‘тказишни rejalashtiradi; yoshlar komiteti bilan kelishib kasb tanlashга bag‘ishlangan yoshlar yig‘ilishlari o‘тказиш, yoshlarning axborot materiallari yig‘ish va kasbga yo‘naltirish kabinetini jihozlashda qatnashuvi hamda yoshlar aktivi kabinet раҳбарига ko‘rsata oladigan boshqa xil yordam turlarini rejalashtiradi.

«O‘кувчилар bilan olib boriladigan individual ishlar» bo‘limida o‘кувчиларга anketa tarqatish, ma’lumot-axborot berish, psixologik-pedagogik va metodik kasb konsultatsiyalari, nazarda tutiladi. Anketalashtirishni kabinet раҳбари tekshirilayotgan snnfning sinf раҳбари bilan bиргаликда o‘тказади, anketa so‘rovlari natijalari sinf раҳбарига ma’lum qilinadi, kasbga yo‘naltirish kengashi majlisida aytib beriladi. Axborot berish tipidagi individual konsultatsiyalarni har bir sinf o‘кувчилари (VIII sinfdan boshlab) үчун o‘тказish maqsadga muvofiqdir, бuning үчун haftaning yoki har oyning bir kunini ajratish kerak. Psixologik-pedagogik va meditsina tipidagi konsultatsiyalar sinf раҳбари va mакtab vrachi bilan bиргаликда planlashtiriladi. Ular үчун ham VII sinfdan boshlab har bir sinf үчун belgilangan muayyan bir kun ajratiladi. Rejada individual konsultatsiyalar o‘тказувчи pedagogning familiyasi ko‘rsatiladi.

«Maktab pedagogika jamoasi bilan olib boriladigan metodik ishlar» bo‘limi o‘кувчилар bilan kasbga yo‘naltirish ishlarini o‘тказishda pedagoglarning metodik saviyasnni oshirishga qaratilgan tadbirlarni o‘z ichiga oladi.

Rejada kasbga yo‘naltirish ishi bilan shug‘ullanuvchi turli kategoriyadagi

xodimlar: sinf rahbarlari, predmet o‘qituvchilari, baza korxonalarining vakillari uchun tadbirlar nazarda tutiladi. Bunday tadbirlarga leksiyalar, ilmiy-amalny konferensiyalar, seminar mashg‘ulotlari kiradi. Leksiyalar har oyga bir marta rejalashtiriladi, ilmiy-amaliy konferensiyalar va seminar mashg‘ulotlarini esa yiliga bir marta o‘tkazish kifoya.

«Ota-onalar bilai olib boriladigan metodik ishlar» bo‘limiga maktabning kasbga yo‘naltirish bazasida o‘tkaziladigan tadbirlar kiradi. Ularinng shakllarini yildan-yilga o‘zgartirib turgan ma’qul. Ular turli-tuman bo‘lishi mumkin: ota-onalar lektoriylari, ota-onalar uchun konferensiyalar, kasb tanlash masalalarn bo‘yicha «Pedagogik o‘qishlar» va xakazo. Rejada ota-onalar uchun ular farzandlarining kasb tanlash masalasi bo‘yicha individual konsultatsiyalar o‘tkazish kunini nazarda, tutish lozim, bu konsultatsiya kunini ota-onalar yig‘ilishiga to‘g‘rilash mumkin.

Aniq rejalashtirilgan ishlar o‘tkaziladigan tadbirlar kompleksining samaradorligini oshiradi. Bunga qo‘yilgan maqsadning ravshanligi va vazifalarni aniq belgilash hisobiga erishiladi. Bu vazifalar eng maqsadga muvofiq vositalar, shakl va usullar yordamida hal etiladi.

2.3. O‘quv –metodik kabinetda axborot fondini vujudga keltirishda zamonaviy texnika vositalardan foydalanish.

Kasbga yo‘naltirish kabineti kasbga yo‘naltirish metodik amaliy ishlar organi sifatida axborot markazi vazifalarini bajaradi. Bu erda kasbga yo‘naltirash bo‘yicha amaliy ishlar uchun axborot materiallari yig‘ib boriladi va saqlanadi; kabinet kasb tanlash masalalari va ishga joylashish masalalari bo‘yicha o‘quvchilar hamda ota-onalarga xizmat ko‘rsatuvchi spravka-konsultatsiya markazi vazifasini bajaradi; o‘quvchilar bilan kasb tanlash bo‘yicha mashg‘ulotlar, shuningdek ota-onalar, pedagoglar va kasbga yo‘naltirish faoliyatida ishtiroy etadigan boshqa kishilar bilan ishlar olib boriladi. Kasbga yo‘naltirish kabineti ishining mazmuni uning vazifalaridan kelib chiqib qo‘yidagilarni o‘z ichiga oladi:

- o‘quvchilar bilan metodik ish olib borish (leksiyalar, seminarlar, pedagogik o‘qishlar, mustaqil o‘qishda yordam ko‘rsatish va hokazo);
- o‘quvchilar bilan kasb tanlash asoslari bo‘yicha mashg‘ulotdalar o‘tkazish (fakultativlar, kasbga yo‘naltirish bo‘yicha sinf soatlari va hokazo);
- o‘quvchilarning ishlab chiqarish ilg‘orlari, faxriylari, mакtabni bitirib chiqib ishchi bo‘lganlar va boshqalar bilan uchrashuvlarini tashkil etish;
- kasbga yo‘naltirish bo‘yicha ommaviy tadbirlar uyushtirish komsomol yig‘ilishlari, tematik kechalari, yig‘ishlar, munozaralar, o‘quvchilar konferensiyalari);
- o‘quvchilar texnika ijodiyoti, o‘quvchilarning ijtimoiy foydali va unumli mehnati mahsulotlari ko‘rgazmalarini tashkil qilish
- o‘quvchilar bilan yakka tartibda ishlar olib borish (halq ho‘jaligining kadrlarga ehtiyoji masalalari bo‘yicha ma’lumot beruvchi konsultatsiyalar, ishga joylashish tartibi, kadrlar tayyorlash yo‘llari va shakllari, mehnat qonunchiligi va hokazo);

Kabinetning vazifalari va ish mazmunini ishlab chiqishda mакtab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish bo‘yicha pedagoglar mакtabining ilg‘or ish tajribasini o‘rganish va umumlashtirish.

Kasbga yo‘naltirish sistemasining asosiy komponentlarni qo‘yidagilardan iborat: kasb haqida ma’lumot berish (kasb axboroti), mакtab o‘quvchilarining «kuchini sinab ko‘rish»ga faol kirishishi, kasb konsultatsiyasi va kasbga kunyktirish (4-rasm).

4-rasm. Kasbga yo'naltirishning asosiy tomonlari.

Kabinet bazasida birmuncha muvaffaqiyatli olib borish mumkin bo'lgan kasb taklashning asosiy yo'nalishlari; kasb haqida ma'lumot berish va kasb konsultatsiyasidir.

Kasb haqida ma'lumot berish—o'quvchilarni turli xil mehnat bilan, kasblarniig o'ziga xos xususiyatlari, rivojlanish tendensiyalari, mamlakat va mazkur iqtisodiy tuman halq ho'jaligining kadrlarga bo'lgan ehtiyojlari bilan tanshitirishdir.

Bu jarayonda o'quvchilar kasblar olamida to'g'ri yo'l topishga imkon beruvchi bilimlarni egallaydilar va ob'ektlarga o'zлari baho berish asosida qat'iy qarorga keladilar.

Kasb haqida ma'lumot berish muktabning kasb tanlash ishidagi birmuncha ishlab chiqilgan yo'nalishlaridan biridir. Ko'pincha kasb haqida ma'lumot berish ishlari muktab o'quvchilari iloji boricha ko'proq kasblar bilan (dunyoda 40 mingdan ortiq kasb bor) tanishtirish asosida bo'lib, halq xo'jaligiga ko'proq zarur kasblarga e'tibor kuchaytiriladi. Biroq kasb xaqida ma'lumot berish amalda ba'zan kasblar to'g'risida duch kelgancha ma'lumotlar berishga aylanib qolmoqda.

Kasb xaqida tartibsiz ma'lumot berishdan ochish uchun o'quvchilar

oladigan barcha mehnatlar to‘g‘risidagi bilimlarni sistemaga solish lozim. Buning uchun mehnat predmeti bo‘yicha kasblar klassifikatsiyasidan foydalanish mumkin.

Bunday klassifikatsiya pripsipini asos qilib olib, o‘quvchilarni kasblarning bir muncha keng davrasi bilan tanishtirish mumkin. Bunday yondashish o‘quvchilarga faoliyatning u yo bu sohasiga kiruvchi kasblarni mustaqil ravishda tahlil etish, kasbdagi eng muhim tomonlarni ajratib olish, mehnatning predmeti, maqsadlari, qurollari va sharoitlarini hamda odamlar oldiga kasbning muayyan tipi qanday talablar qo‘yishini anglab olish imkonini beradi.

Kasb haqida ma’lumot berish o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda olib borilishi kerak.

Kasb konsultatsiyaining maqadi o‘qo‘vchilarga kasb tanlashda yordam berishdan iborat bo‘lib, ularning qiziqishlari, moyilliklari, qobiliyatları va boshqa xususiyatlarini o‘rganishga tayanadi va qo‘yidagi uch yo‘nalishda amalga oshiriladi: spravka-axborot berish ishlari, psixologik-pedagogik masalalar bo‘yicha konsultatsiya va tibbiy (vrachlik) kasb konsultatsiyasi.

Kasb konsultatsiyasi, odatda, individual xarakterda bo‘lib, o‘quvchilarda kasb tanlash paytida vujudga keladigan qiyinchiliklarni nazarda tutadi. Tabiiyki, har bir o‘quvchiga ham individual konsultatsiya berish shart emas. Biroq bunday konsultatsiya zarur bo‘lganlar bilan jiddiy ravishda yakka tartibda ish olib borish kerak.

Shu narsa aniqlanganki, maktab o‘quvchilarining kamida 50% i individual kasb konsultatsiyasiga muxtojdir. Bularga qo‘yidagilar kiradi:

- 1) u yo bu sabab bilan mustaqil kasb tanlay olmagan o‘quvchilar;
- 2) ota-onalari bilan ziddiyat paydo bo‘lgan o‘quvchilar;
- 3) o‘zining tanlagan kasb yo‘lining to‘g‘riligini isbot qilish istagpda bo‘lgan o‘quvchilar;
- 4) o‘sib-o‘lg‘ayishi o‘zgacharoq bo‘lgan va xulq-atvori boshqacharoq o‘quvchilar.

Kasb konsultatsiyasi VII—IX sinflarning o‘quvchilari bilan o‘tkaziladi, chunki ular konkret kasb tanlash zarurati bo‘lgan vaziyatga tushadilar, lekin ko‘pincha bu muammoni mustaqil hal eta oladilar.

Axborot beruvchi konsultatsiya o‘quvchilarnipg mehnat va kasb faoliyati to‘g‘risidagi bilimlarini kengaytirish, maxsus ma’lumot olish va ishga joylashish imkoniyatlari xususida konkret ma’lumotlarni bildirishga qaratilgan. Axborot beruvchi konsultatsiyani kabinet bazasida bevosita kasbga yo‘naltirish kabineti rahbari o‘tkazadi. Buning kabinetda o‘quv yurtlariga qabul qilish qoidalari to‘g‘risidagi adabiyotlar bo‘lishi kerak:

Tibbiy-kasb konsultatsiyasini V sinfdan boshlab o‘tkazish lozim, chunki xuddi ana shu yoshda qat’ny bilimga qiziqish paydo bo‘ladi, bu qiziqish mustaxkamlanib keyinchalik kasb qiziqishiga aylanishi mumkin. Agar o‘quvchi salomatligida o‘zi qiziqayotgan kasbni egallashda halaqit berishi mumkin bo‘lgan o‘zgarishlar sodir bo‘lsa, bu haqda uni oldinroq ogohlantirib qo‘yan ma’qul. Odatda, agar qiziqish qat’iy bo‘lib qolganda, boshqa kasbga qayta yo‘naltirishni o‘smir yomon qabul qiladi, unda o‘zining etuk emasligi xissi paydo bo‘lishi mumkin. Bu holda vrach va pedagogning ishi juda qiyinlashadi. SHuning uchun o‘quvchida dispanserlashtirish jarayonida sog‘ligida nuqson aniqlanishi bilanoq, maktab vrachi kasbga yo‘naltirish kabineti mudiri bilai birga o‘quvchi bilan konsultatsiya o‘tkazishi lozim. Vrachning vazifasi qanday kasblar nima uchun unga to‘g‘ri kelmasligini o‘quvchiga tushuntirib berishdan iborat. Kasb konsultanti o‘quvchiga kasblar juda ham ko‘p va xilma-xil ekanligini va sog‘ligida kamchilik bo‘lishiga qaramay o‘quvchi o‘zi uchun hamma vaqt ko‘ngliga yoqqadigan ish topa olishi mumkinligini ko‘rsatib berishi kerak.

Sog‘lig‘ida nuqson (topilgan har bir o‘quvchi uchun kasb konsultatsiyasiga oid meditsina kartochkasi ochiladi, unga o‘quvchining sog‘lig‘i to‘g‘risidagi hamma ma’lumotlar yozib qo‘yiladi, qaysi kasblar to‘g‘ri kelmasligi aytilib, to‘g‘ri keladigan kasblarni tanlash yuzasidan tavsiyalar beriladi

Kasbga yo‘naltirish kabinetining ko‘rsatib o‘tilgai ishlarn uning mактабда kasbga yo‘naltirish markazi sifatidagi hamma imkoniyatlarini ham qamrab olgan emas, lekin bu yo‘nalishlar o‘quvchilar bilan ishlashda asosiy yo‘nalishlar hisoblanadi. Qo‘llanmaning keyingi bo‘limlarida o‘quvchilar bilan ommaviy yakka tartibda ishslash shakllari hamda kabinetning boshqa funksiyalari birmuncha, tuliq

ochib berilgan.

Kasbga yo‘naltirish kabinetining maktabdagn eng asosiy vazifalaridan biri kasb tanlash bo‘yicha maktabda metodik ish olib borish, bu ishni tuman va shahar miqyosida o‘tkaziladigan shunday ish bilan kelishib qilishdan iboratdir.

Maktab pedagogik kollektivi bilan olib boriladigan metodik ishlar Maktab pedagogik kollektivi bilan metodik ishlar olib borish kabinetning metodik ish rejasini asosida amalga oshiriladi.

Uni to‘zishda sinf rahbarlari va metodik birlashmalar planlarini hisobga olish, bu planlarni kelishish va asosiy vazifani—maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirish sifatshsh oshirish vazifasini hal etishga qaratish kerak.

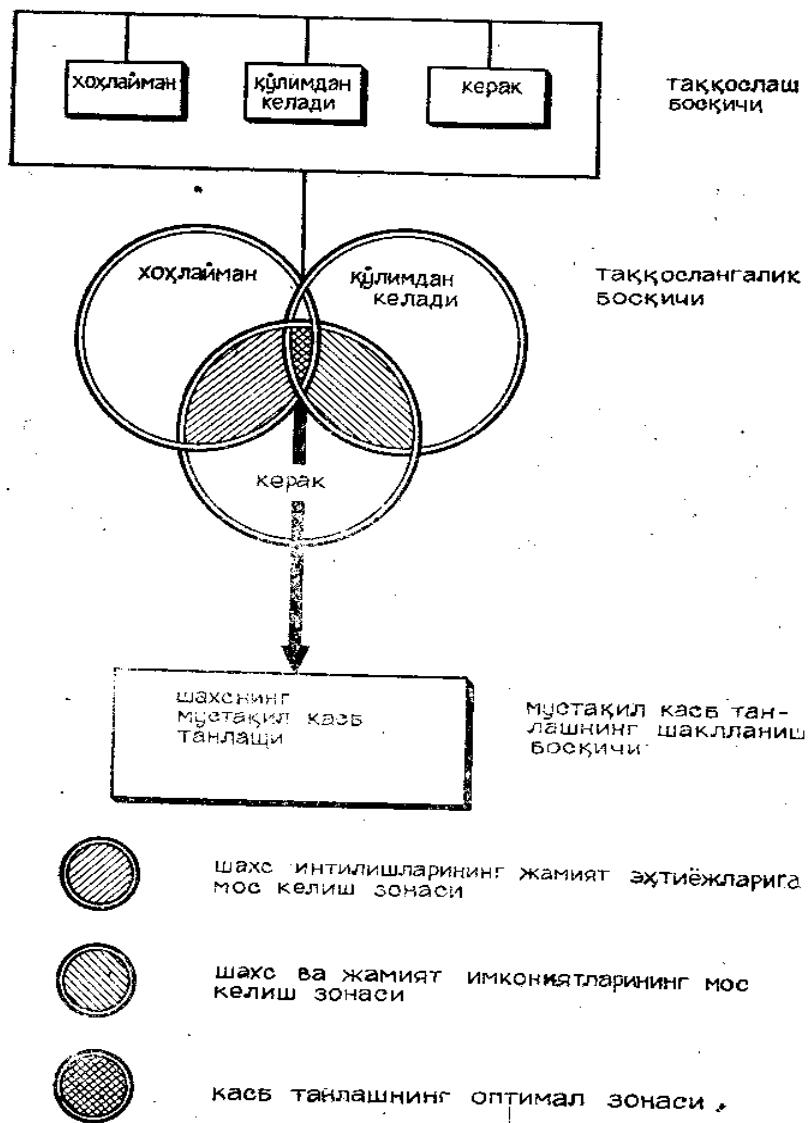
Rejada maktabda ishlovchilarning hamma toifasi (maktab direktorlari, sinfdan tashqari ish tashkilotchilari, predmet o‘qituvchilari, maktab vrachlari, kutubxonachilar va boshqalar) uchun umumiy xarakterdagi tadbirlar va ko‘rsatilgan xodimlar ixtisoslashuvini hisobga olgan tadbirlarni nazarda tutish maqsadga muvofiqdir. Bu tadbirlarga qo‘yidagilar kiradi: leksiyalar, ilmiy-amaliy konferensiyalar, o‘quvchilarning mehnat tayyorgarligi ixtisoslari bilan va o‘quvishlab chiqarish; kombinatlarida o‘rganiladigan kasblar bilan, o‘quv-ishlab, chiqarish kombinatlarining moddiy bazasi bilan tanishish bo‘yicha ekskurskyalar va boshqalar.

Mexnat ta’limi o‘qituvchilari bilan ishlashga alohida e’tibor berish kerak, chunki ularning maktab o‘quvchilarida ishchi kasblariga qiziqishni shakllantirishga, mehnatga ongli munosabatda bo‘lishga, muayyan mehnat usullari va ko‘pikmalarini egallashga bevosita qaratilgandir. Maktabda mehnat ta’limi o‘quvchilar bilan kasb tanlash ishlarini o‘tkazish uchun teng imkoniyatlar ochib beradi. O‘quvchilarpi mehnat va ihtiisosliklarning konkret turlari bilan tanishtirish imkonini beradi, bu mehnat turlariga kiziqish uyg‘otadi, unumli mehnat jarayonida o‘quvchilar turli mehnat faoliyati sohalarida o‘z kuchlarini sinab ko‘ra oladilar.

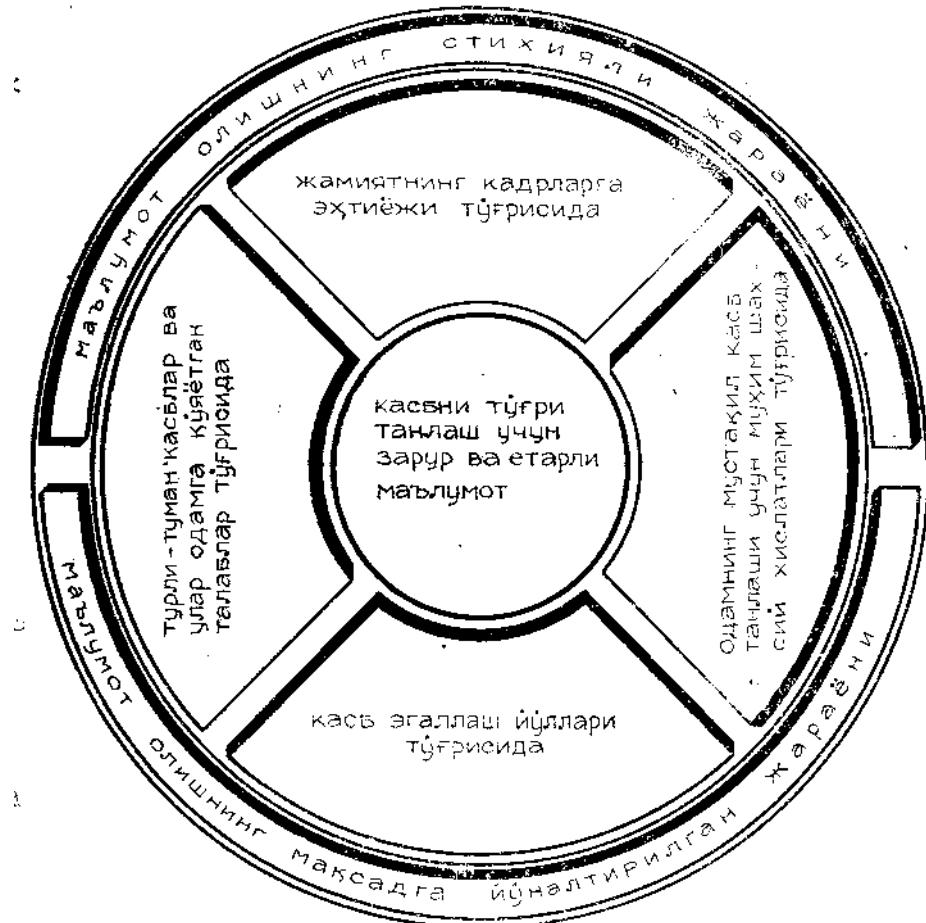
Mehnat ta’limining roli hozirgi vaqtida ancha oshib bormoqda, chunki maktab islohotining asosiy yo‘nalishlaridan kelib chiquvchi vazifalarga muvofiq o‘quvchilar to‘liqsiz o‘rta maktabni tugatish vaqtiga ongli ravishda o‘zil-kesil

kasbniga bilim olishni davom ettirish uchun o‘quv yurtini tanlashga tayyorlanishlari, o‘rtalik muktabni tutatish vaqtiga kelib esa muayin kasbni egallashlari uchun kasb-hunar kollejlariga topshirishlari kerak. Bu har bir yosh yigit-qiz mehnat faoliyatini boshlaguncha ixtisoslikka ega bo‘lishi kerakligini anglatadi.

Mehnat ta’limi darslarida kasbga yunaltirish ko‘p masalalarini o‘z ichiga oladi va darslarni planlashtirishga puxta o‘ylab yondashishni talab qiladi. O‘qituvchi kalendar ish rejani tuzayotganda o‘quv materiali bilan birga kasb tanlash masalalarini ham albatta qo‘sadi, xar bir aniq mavzu bo‘yicha ularning o‘rni va mazmunini belgilaydi. O‘qituvchi dars mavzusiga muvofiq kasblar va ixtisosliklar to‘g‘risida ma’lumot beradi, kasb tanlashga oid filmlarni namoyish qiladi, ishlab chiqarish ilg‘orlari to‘g‘risida hikoya qilib beradi, o‘quvchilarini ishlab chiqarish kombinati korxonaga ekskursiyalarga tayyorlaydi, ular bilan birga bu ekskursiyalar natijalarini muhokama qilinadi va hokazo. Mehnat ta’limi o‘qituvchilarining kasbga yo‘naltirish ish tajribalarini mehnat ta’limi o‘qituvchilar seminarlarida ko‘rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Bu seminarlarga o‘quv ustalari taklif qilinadi, bu hol ular kuch-g‘ayratini koordinatsiyalash va muktabda mehnat darslari davomiyligini ta’minlashga imkon beradi.

5-rasm. Maktab o‘quvchisining kasb tanlashdagi mo‘jallari.

6-rasm. Kasb tanlashga ta'sir qiluvchi omillar.

Maktabning kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabineta maktab va ishlab chiqarish jamoasining birgalikdagi faoliyatini uyuştirishda katta rol uynaydi. Kabinet orqali maktab va korxona faoliyati koordinatsiya qilib boriladi, korxonaning mehnat shuhrati muzeyi, shuningdek korxona va kasb-hunar kollejlari kabinetlari bilan aloqa yo'lga qo'yiladi.

Maktab kasbga yo'naltirish o'quv-metodika kabinetining mudiri baza korxonasi va kasb-hunar kollejlari bilan birgalashib umumiylardan o'tkazish rejani tuzadi, ana shu reja asosida keyin maktab kabineti, kasb-hunar kollejlari kabineti va korxona plani ishlab chiqiladi.

Reja tuzayotganda kasbga yo'naltirishda maktab va ishlab chiqarish jamosi faoliyati davomida ishlab chiqilgan asosiy yakunlashlar hisobga olinishi kerak. Ish umuman qo'yidagi yo'nalishlar bo'yicha olib boriladi:

1. Maktab atrofidagi korxonalar to'g'risida bor ma'lumotlardan

foydalanim asosida o'quv predmetlarini o'qitishda politexnik asoslarni chuqurlashtirish, o'quv jarayoni va sinfdan tashqari ishlarda qatnashishga korxona va hunar-texnika bilim yurti xodimlarini jalb etish. Bu ish halq xo'jaligi talablaridan o'quvchilarga habardor qilishni yaxshilashga da'vat etilgan; o'quvchilarining tugaraklar va fakultativlardagi ijodiy ishini kuchaytirishi kerak; professiografik material, ishlab chiqarish va texnologik jarayonlar bayon etilgan materiallar va xokazolarni to'plashda mакtabga yordam berishi kerak.

2. Mehnat ta'limi, texnika ijodiyoti, unumli mehnatni uyuştirish yo'li bilan maktab o'quvchilarini mehnat jamoalarining ishlab chiqarish hayotiga jalb qilish. Bu faoliyat korxona buyurtmalarini bajarish bilan bog'langanligi tufayli faqat bilim va ko'nikmalarning emas, yuksak uyushqoqlik, intizom, mas'uliyatni ham talab qiladi. Bu o'rinda belgilangan ish rejimiga rioya qilish, ishlab chiqarish normalarini bajarish zarur. Bularning hammasi yoshlarga (o'smirlarga) o'z imkoniyatlarini sezish va jamiyat boyligini yaratuvchi» sifatida kerakligini anglash imkonini beradi.

3. O'quvchilarini korxona va hunar-texnika bilim yurtidagi ijtmimoiy – siyosiy va madaniy-ommaviy ishlarga jalb qilish va bu bilan maktab, korxona va kollej, tashkilotlari o'rtasida yaqin aloqa o'rnatish. Bunda o'quvchilar kattalarning sotsial tajribasidan o'rganish, mehnat kollektivlari va hunar-texnika bilim yurtlarining ko'p qirrali hayotining turli tomonlarini bilib borish imkoniga ega bo'ladilar.

4. Kasb tanlash masalalari bo'yicha sinfdan tashqari tadbirlar o'tkazish va o'quvchilarga konsultatsiyalar berishga korxona mutaxassislarini jalb etish.

5. Bevosita korxona, maktab va o'quvchilar turar joylarida ota-onalar bilan ishslash.

Ko'rsatilgan yo'naliislarga muvofiq ishslash kasbga yo'naltirishga kompleks yondashishni amalga oshirish imkonini beradi: o'quvchilarining turln xil faoliyat ko'rinishlarida (o'qishda, unumli mehnatda, jamoat ishida) sotsialistik jamiyat mehnat kishining professional qiziqishlari va hislatlarini shakllantiradi.

Kabinet ishida maktab, korxona, kasb-hunar kollejlarida amalda tarkib

topgan birgalikda kasbga yo‘naltirish ishi tashkiliy shakllariga tayanish kerak. Ularning o‘ziga xos xususiyati maktab tadbirlaridan farqli ravishda halq xo‘jaligi mutaxassislari bilan bevosita aloqa o‘rnatish va ishlab chiqarish hamda uning kasblari bilan o‘quvchilarni tanishtirish chog‘ida zamonaviy texnika bilan jihozlangan ishlab chiqarish bazasidan foydalanish imkoniyatiga ega. Ana shunday ish turlaridan birmuncha samaralilariga to‘xtalib o‘tamiz. Bunday formalarga ishlab chiqarish xodimlarining umumiy ta’lim va kasb tayyorgarligiga qo‘yadigan talablarni o‘rganish bilan bog‘langan o‘quvchilar topshiriqlarini, turli kasb vakillari hal qilishiga to‘g‘ri keladigan ishlab chiqarish vazifalarining ilmiy xarakterini aniqlash; ratsionalizatsiyalash, ishlab chiqarishni tashkil etish kabilarni kiritish mumkin.

Pedagogik va ishlab chiqarish jamoasi hamkorligining yana shundan formalari: ishchilar brigadasining sinfga otalig‘i, o‘zaro hisob bsrib turish (bunda ishlab chiqarish va o‘quv ko‘rsatkichlariga asosiy o‘rin beriladi), ishchilar, muxandis texnik mutaxassislarni o‘zlashtirolmaydigan, «qiyin» bolalarga biriktirib qo‘yish kabilar keng tarqaldi. Korxoia xodimlari o‘quvchilarning qiziqishlarini shakllantirishda mакtabga yordam bermoqdalar, o‘quvchilar bilan kasbga yo‘naltirishga bog‘liq, qo‘shimcha mashg‘ulotlar, chunonchi, matematika, fizika, ximiya, chizmachilik bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tkazmoqdalar, fan to‘garaklarini tashkil qilmoqdalar va hokazo.

Korxonalar otaliq yordami tufayli texnika ijodiyotining ishlab chiqarishga yo‘nalgan bo‘lishini ta’minalash, o‘quvchilarni ixtirochilar va ratsionalizatorlar jamiyatining tashkilotlari ishiga jalb qilish, mакtab o‘quvchilari, hunar-texnika bilim yurti talabalari, korxona yoshlari ishtirokida ijodiy kollektivlar vujudga keltirish mumkin bo‘lmoqda. Mакtab o‘quv-metodika kabinetining keng tarqalgan ish shakllardan biri mакtab ekskursiyalarini uyushtirishdnr. Bunday ekskursiyalar tematikasi tobora murakkablashtirib boriladi. Har bir ekskursiya uchun reja tuziladi, uning mazmuni va o‘tkazish metodikasi ishlab chiqiladi: a) uyushtirish va tayyorgarlik ko‘rish (qatnashuvchilar ro‘yxati, marshrut, ekskursovod, maqsad topshiriq); b) ekskursiya o‘tkazish (dastlabki qilinadigan

suxbat mazmuni, ekskursiya o‘tkazish davomida beriladigan ma’lumot mazmuni); v) natijalarni yakunlash (taassurotlarni o‘rtoqlashish, ekskursiya to‘g‘risidagi albom yoki hisobotlarni bezash, kasblar to‘g‘risida insho yozish kabilar). Ekskursiyaning eng yaxshi metodik ishlanmalari kabinetda saqlanadi.

Kabinet ishining qiziqarli shakli—ishchi kasblari universitetidir U turli kasblardagi mehnat to‘g‘risida o‘qubchilar, pedagoglar va ota-onalarning bilimlarini chuqurlashtirishga qaratilgan. Universitet mashg‘ulotlarida turli xizmat sohalari, masalan, mehnatni ilmiy tashkil etash kadrlar bo‘limi, ishchi kadrlar tayyorlash bo‘limi mutaxassislari bilan uchrashuvlar uyuştiriladi, ishlab chiqarish jarayonlarining ilmiy asoslari o‘rganiladi, korxonaning turli xizmat bo‘limlliga ekskursiyalar, kasb tanlash masalalari bo‘yicha konsultatsiyalar o‘tkaziladi.

Bir necha yillardan beri qo‘shma avgust konferentsiyalar o‘tkazib kelayotgan maktab va kasb-hunar kollejlari kasbga yo‘naltirish ishi tajribasi diqqatga sazovor. SHunningdek har yili umumiylar ta’lim maktablari va kasb-hunar kollejlari bitiruvchilarining slyoti o‘tkazilmoqda.

«Darslarda kasbga yo‘naltirishning mazmuni» mavzuida maktab predmet o‘qituvchilari bilan kasb-hunar kollejlari umumiylar ta’lim sikli predmet o‘qituvchilarining qo‘shma konferensiyalari ilg‘or hunar-texnika bilim yurtlarining ish praktikasidan joy oldi.

Ayrim maktablarda hunar-texnika bilim yurti kasblariga yo‘naltirish o‘qituvchilarni shu bilim yurtlaridagi kasblar bo‘yicha mehnat mazmuni bilan tanishtirishdan boshlanmoqda. Bu xol o‘qituvchilarga o‘z darslarida maktab o‘quvchilarini muayyan kasb bo‘yicha mehnatning ilmiy asoslari bilan tanishtirshi, fanlarning u yo bu qonuniyatlari professional mehnatda qanday namoyon bo‘lishini ko‘rsatish imkonini beradi. Masalan, savdo-kulinariya bilim yurti bilan bog‘langan maktab o‘quvchilarini ximiya, fizika, biologiya darslarida bu fanlarni bilishdan oshpaz, qandolatchi, sotuvchi kabi kasblarni egallashda qanday foydalanilishini uqtiradilar.

O‘qish jarayonida maktab o‘quvchilarini bilim yurti yoki korxona bazasida ishlab chiqarish bilan puxta tanishtirish katta ahamiyatga ega. Mehnat ta’limi,

fizika, ximiya, chizmachilik kabilar yuzasidan bu ekskursiya-darslarini o'tkazishda o'qituvchilar va kasb-hunar kollejlari ustalari, korxonalar injenerlari, texnik va ishchilari qatnashadilar.

Maktab o'quvchilari bilan kasbga yo'naltirish ishlarini uyushtirishda kasb-hunar kollejlari pedagogik kollektivlari mактабга malakali yordam ko'rsatib, o'quvchilarni zamonaviy ishlab chiqarishning ilmiy asoslari, texnika, ishlab chiqarishda o'zaro munosabatlari bilan tanishtirishlari mumkin; asosiy ishchi kasblari va shaxsga kasb talablari to'g'risida o'quvchilarni keng tarzda va izchil xabardor qilib borish; alohida kasblar bo'yicha umumiylim ta'lim fanlari o'qituvchilari uchun professiogrammalar tayyorlash baza korxonalarini va kasb-hunar kollejlari kasbga yo'naltirish xarakteridagi ekskursiyalarini o'tkazishda o'qituvchilarga yordam berish; umumiylim sikli predmetlari, xususan mehnat ta'limi bo'yicha ayrim darslarni kabinetlar va hunar-texnika bilim yurtlari ustaxonalarida o'tkazish; maktab o'quvchilarining zamonaviy ishlab chiqarish va ishchi kasblari tug'risida referatlar tayyorlashida konsultatsiyalar berish; darslar va sinfdan tashqari tadbirda illyustrativ material (ishlab chiqarish uskunalarini elementlari, turli korxonalarining mahsulotlari va boshqalar) tayyorlash va namoyish qilish; fan va texnika yutuqlari to'g'risida ma'lumot berish mumkin.

Maktab o'quvchilarini kasbga yo'naltirish samaradorligini oshirish uchun o'quv ishlarini maxsus uyushtirilgan maqsadli sinfdan tashqari tadbirdi; bilan qo'shib olib borish kerak, bu tadbirdar kasb-hunar kollejlari vakillari bilan yaqin aloqada o'tkaziladi. Ularni tashkil etish va o'tkazish shakllari nihoyatda xilmoxildir. Kasb-hunar kollejlari yoki baza korxonalarini bazasidagi leksiya sikllari («Fan-texnika taraqqiyoti va hozirgi zamon ishlab chiqarishi», «Texnika va texnologiya: o'tmishi, bugungi, kelajagi», «Ishlab chiqarishni boshqarish uchun nimalarni bilish kerak», «Mehnatni ilmiy tashkil etish nima?» kabilalar) o'zini yaxshi oqladi. Kasbga yo'naltirish oyliklari keng tarqaldi, ulardan maqsad o'quvchilarni sanoat, qurilish, transport, aloqa, xizmat satish sohalarining etakchi ishchi kasblari bilan tanishtirishdir.

Makgabning kasb-hunar kollejlari bilan bиргалидаги ишнинг яна бир шакли бор. Бу ишб-хунар коллејлари базасида уюс蒂риладиган факультативлар ва ишлаб-техника тугараклари бо‘лб, мактаб о‘кувчиларига о‘з кучларин синаб ко‘риш ва бу билан ишчи касбларига бо‘лган қизиқишни кучайтириш ва mustahkamlashга имкон беради. Xilma-xil то‘гаракларни танлаб оlish mumkin. Amalda quyidagi то‘гараклар кенг тарqалган: «Yosh slesar», «Soatsoz», «Radiotexnik», «Yosh tokar», «Avtomobil ishi» кабилар.

Maktab o‘кувчилари ва xар xil mehnat uyushmalarida birgalashib qatnashadilar, mакtabni ta’mirlash, kabinetlarni jihozlash brigadalarida ishlaydilar va xokazo.

Kasbga yo‘naltirish kabineti mudiri mакtab jamoasiga tayanib kasbga yo‘naltirish ishida mакtab, kasb-hunar kollejlari pedagogik jamoasi ва ишлаб чиқарish jamoasining yaqindan o‘zaro hamkorli kelishib uyushtiradi. U yo bu tadbirni tayyorlayotganda o‘zaro hamkorlikda ishlovchi tomonlarning roli va vazifalari belgilab beriladi, umuman tadbir uchun mas’uliyatli hamda tashkilotchi odamni ajratib beriladi. Shunday qilib, har bir tomon o‘z imkoniyatlarini hisobga olgan holda ishtirok etishi ta’milnadi.

Maktab kabinet kasbga yunaltirishni olib borishda eng yaxshi tajriba metodik yangiliklar, o‘zini oqlagan shakl va metodlar jamlangan joy bo‘lib qolishi kerak. Shu maqsadda o‘tkazilgan tadbirlarning hamma ishlanmalari unda qoladi. Ulardan bir muncha muvaffaqiyatlilaridan navbatdagi tadbirlarni tayyorlash chog‘ida foydalanishi mumkin. Metodik ishlar doim takomillashtirib boriladi.

Kasbga yo‘naltirish kabineti orqali o‘кувчиларни kasbga yo‘naltirish ishi masalalari bo‘yicha hunar-техника bilan yurtlari o‘qituvchilari, korxonalar vakillari bilan metodik ishlar olib boriladi. Bunday mashg‘ulotlar mavzulari umumiy masalalar qatori xodimlarning har bir kategoriyasi uchun differensiyalashtirilgan.

Ishchi kасblarini targ‘ib qilish, o‘кувчиларда baza korxonasiga va uning kasb-hunar kollejlari қизиқishini shakllantirishda mакtab kasbga yo‘naltirish o‘кув-методика kabinetining jihozlanishi katta rol o‘ynashi kerak. Shu maqsadda kabenitni jihozlashda qo‘yidagi stendlar nazarda tutiladi: «Bizning baza

korxonamiz», «Korxonaning jangovar va mehnat shuhrati solnomasi». «Bitirib chiqqan o‘quvchilar korxonada», «Kasb-hunar kollejlari hayoti». Baza korxonasining mahsulot namunalari qo‘yilgan vitrinalar asosiy kasblarning professiogrammalari va boshqalar bo‘lishi kerak.

Kabinetda ko‘chma ko‘rgazmalardan foydalanish kerak. Chunonchi, «Biz kasb-hunar kollejlari » mavzuida qo‘yidagi stendlarni jihozlash mumkin:

- «Bizning bilim yurtimiz». Bilim yurti fotosuratlari, uning qisqacha tarixi.

- Bilim yurtining o‘quv rejani, darsliklari, bilim yurti kabinetlarining fotosuratlari.

- «Unumli mehnat». Fotosuratlar. Nazariya va amaliyotga qancha soat ajratilishiga oid ma’lumotlar,

-«Bo‘sh vaqt», Sport, texnika to‘g‘araklari, badiiy xavaskorlik mashhg‘ulotlari, turizm kabilarga oid fotosuratlar.

- «Kasb-hunar kollejlari va baza korxonasi kasblari». Kasb-hunar kollejlari kasblari va baza korxonasining ommaviy kasblari ro‘yxati, ayrim ishchi o‘rinlari fotosuratlari, qisqa professiogrammalar.

- «Ular bizda o‘qishgan edi». Maktab va kasb-hunar kollejlarini bitirab chiqib baza korxonasida ishlayotganlarning fotosuratlari.

- «Kasb-hunar kollejlariga qabul qilish shartlari. Ko‘chma ko‘rgazma bir-ikki oyga tashkil qilinadi. Keyin uni boshqasi bilan almashtiriladi.

Shunday qilib, maktab kasbga yo‘naltirish o‘quv-metodika kabineti o‘quvchilarni kasbni ongli ravishda tanlashga tayyorlashda maktab, baza korxonasi, uning kasb-hunar kollejlari va jamoatchilikning aloqasini mustahamlashda muhim bug‘indir.

XULOSA

O‘rta umuta’lim mакtablarida kasbga yo‘naltirish o‘quv-metodika kabinetining faoliyatini tashkil etishda uning moddiy –texnika bazasini yaxshilash, o‘quv-uslubiy ishlarni yangi zamonaviy texnologiyadan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘quv-metodika kabinetini jihozlash va uslubiy ishlarni tashkil etishda quyidagilarga amal qilish lozim:

- kabinetning moddiy bazasini yaxshilash, mакtab binosidan yorug‘, keng va shinam xonani tanlash;
- uni jihozlashda sanitariya, gigiena talablariga rioya qilgan holda eksponatlarni, ko‘rgazma va boshqa jihozlarni joylashtirishda tizimli yondashuv;
- kabinetda video, avdio va boshqa zamonaviy texnika vositalaridan unumli foydalanish;
- uslubiy ishlarni tashkil etishda kasbga yo‘naltirish bo‘yicha fan o‘qituvchilari, sinf raxbarlari, mehnat ta’limi o‘qituvchilari va o‘quv ustaxonalari uchun tavsiyalar ishlab chiqish;
- ota-onalar, mahalla va ishlab chiqarish korxonalari xodimlari uchun yo‘l yo‘riqlar berish;
- kasb-hunar kollejlari bilan hamkorlik to‘g‘risida maslahatlar, tavsiya etish va xazoko.

Yuqorida qayd etilgan tavsiyaga asosan jihozlangan o‘quv-metodik kabinetda o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish ishlarini amalga oshirishda yaxshi natijalarga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. I.A. Karimov Barkamol avlod- O‘zbekiton taraqqiyotining poydevori. T. SHarq. 1998. - 352b.
2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. T. O‘zbekiston 1997. -39b.
3. Ta’lim to‘g‘risida Qonun T.O‘zbekiston 1997.- 39b.
4. Kadrlar tayyorlash milliy modeli. T. O‘zbekiston 1998.-31b.
5. N.A. Muslimov SH. S. Sharipov va b. Mehnat ta’limi, kasb tanlashga yo‘llashni o‘qitish metodikasi T. O‘qituvchi. 2009.-246b.
6. A.D. Sozonov, V.D. Semonenko Professionalnaya ofientatsiya uchaщихся. M: Proev. 1999.-321s.
7. U.Q. Tolipov Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. T. Fan.2006 – 262b.
8. A.YUsupov Ta’limda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash. T. -2007.-47b.
9. A.O. Abduquddusov Kasb –hunar pedagogikasi. T. -2014.-314b.
10. M. Ochilov YAngi pedagogik texnologiya Qarshi. 2000.- 80b.
11. N.S. Chistyakova Uchebno-metodicheskiy kabinet professionalnoy ofieptatsii. M: Proev. 1992.-117s
12. P.T. Magdumov Sistema professionalnoy ofieptatsii. T. Oqituvchi. 2001. - 126s.
13. Internet ma’lumotlari:
<http://www.avto.ru>
<http://www.carpoint.com>
<http://www.auto.msk.ru>
<http://www.carmarket.ru>